

Overheidsparticipatie in aandachtswijken

Bruikbare manieren van onderzoek naar wat er gebeurt op eigen kracht in wijken waardoor goede overheidsparticipatie mogelijk wordt.

Naam student:

Marijn Roze (2422962)

Beoordelaar Saxion:

André Bus

Begeleider Saxion:

Jeroen Kuyper

Begeleider werkveld:

Gerlinda Tijhuis

Opleiding:

Ruimtelijke ordening en Planologie

Deventer, 12 april 2016

Overheidsparticipatie in aandachtswijken

**Bruikbare manieren van onderzoek naar wat er gebeurt op eigen kracht in wijken
waardoor goede overheidsparticipatie mogelijk wordt.**

Naam student:

Marijn Roze (2422962)

Beoordelaar Saxion:

André Bus

Begeleider Saxion:

Jeroen Kuyper

Begeleider werkveld:

Gerlinda Tjihuis

Opleiding:

Ruimtelijke ordening en Planologie

Deventer, 12 april 2016

Voorwoord

Toen ik in 2008 aan de opleiding Ruimtelijke Ordening en Planologie begon fantaseerde ik over de tijd na het behalen van mijn diploma. Ik droomde ervan om prachtige wijken te bedenken en ontwerpen waar ik later trots door heen kon rijden. Tijdens de opleiding begon ik te beseffen dat vanwege de crisis en demografische ontwikkelingen de kans om nieuwbouwwijken te mogen ontwerpen steeds kleiner werd. Tegelijkertijd begon ik stadswijken steeds interessanter te vinden. Omdat ik ben opgegroeid in een Drents dorp van 3000 inwoners was de dynamiek die ik tegen kwam tijdens excursies en opdrachten in aandachtswijken in het hele land nieuw voor mij, maar bovenal reuze interessant! Verschillende mensen, verschillende culturen, dat kende ik in Drenthe niet.

Toen ik in 2011 de kans kreeg om stage te lopen in de aandachtswijk Voorstad Oost in Deventer greep ik die kans dan ook met beide handen aan. Tijdens de eerste weken werd ik vanwege mijn vooroordelen verrast door bewoners die zich blijkbaar toch wel bekommerden om hun buurt en daar ook wel wat voor wilden doen.

Nu vijf jaar later werk ik zo'n vier jaar in opdracht van de gemeente Deventer aan de gebiedsaanpak Voorstad Oost. Ik heb de wijk zien veranderen van mopperende aandachtswijk naar trotse en hippe volksbuurt. Dat is geweldig om mee te maken en om een bijdrage aan te hebben mogen leveren. Een ervaring die ik de rest van mijn werkzame leven mee zal nemen. Maar minstens zo belangrijk is het een ervaring geweest waardoor het nu mogelijk is geworden voor mij om dit onderzoek af te ronden. Oorspronkelijk had dit stuk al in 2012 klaar kunnen zijn. Ik was toen al aan het werk in Voorstad Oost, maar het was nog één grote zoektocht naar hoe ik als planoloog een duurzame bijdrage zou kunnen leveren aan de wijk. Nu vier jaar later valt het op zijn plek, kan ik het uitleggen en het ook toepassen in Voorstad Oost en op andere plekken. Dat heeft nu dus ook geresulteerd in het afronden van dit onderzoek wat de laatste stap is richting een diploma als planoloog.

Ik wil alle respondenten van dit onderzoek bedanken voor hun waardevolle bijdrage en verhelderende inzichten, die me zowel voor het afstuderen als in mijn dagelijkse werk helpen. In het bijzonder wil ik nog drie personen bedanken voor hun belangrijke hulp bij dit onderzoek.

- Gerlinda Tjihuis voor de kans om te leren van Voorstad Oost en de succesvolle gebiedsaanpak en het bieden van een afstudeerplek.
- Jeroen Kuyper voor het 'beetpakken' van mij als student en het meedenken over mijn onderzoek.
- Astrid Kroes voor het advies en hulp bij het uitvoeren van dit onderzoek.

Veel leesplezier gewenst!

Met vriendelijke groet,

Marijn Roze

Dinsdag 12 april 2016

Samenvatting

De rol van de planoloog werkzaam in de stedelijke vernieuwing is in verandering. Waar vroeger de planoloog een echte planner en uitvoerder was verschuift dat steeds meer naar een verbinder en een facilitator. In de stedelijke vernieuwing trekt de overheid zich terug en woningcorporaties moeten terug naar hun kerntaken. Daardoor is er in de toekomst minder geld beschikbaar voor wijkontwikkeling en zal er een groter beroep gedaan worden op de zelfredzaamheid van bewoners om de leefbaarheid op peil te houden. Om het beperkte geld wat er nog wel is voor aandachtswijken zo effectief mogelijk in te zetten en aan te sluiten bij de zelfredzaamheid van bewoners is een andere manier van wijkontwikkeling nodig. De overheid kiest voor een nieuwe rol, namelijk overheidsparticipatie. Bij overheidsparticipatie gaat het er om dat een overheid dat wat op eigen kracht gebeurt in de samenleving als basis neemt voor haar eigen handelen. Om overheidsparticipatie in aandachtswijken te laten slagen is het dus belangrijk om te weten wat er al op eigen kracht gebeurt in die wijk, om dat als basis te kunnen nemen voor het handelen van de gemeente.

Om lokale overheden (gemeenten) te helpen om inzichtelijk te krijgen wat er al gebeurd op eigen kracht in aandachtswijken is dit onderzoek opgezet. De geformuleerde hoofdvraag is:
Wat zijn bruikbare manieren van onderzoek in aandachtswijken waardoor gemeenten inzicht krijgen in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn drie casussen onderzocht.

1. In Voorstad Oost is de gemeente Deventer een vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie aangegaan met de buurt. Hierdoor is veel inzicht verkregen in bewonersnetwerken, kwaliteiten van bewoners en ondersteuningsbehoefte.
2. In Brabantpark Breda zijn een aantal onafhankelijk onderzoekers onderzoek gaan doen in een 'gewone' wijk naar wat leefbaarheid inhoudt, wat mensen daar zelf onder verstaan en of leefbaarheid te sturen is. Daardoor is inzicht ontstaan in wat burens zijn inhoudt en wat 'gewone' mensen doen in 'gewone' wijken.
3. In 2002 al is in Lijmbeek Eindhoven door zeven bewoners de ABCD-methodiek toegepast. Zeven bewoners bevroegen 50 bewoners naar hun kwaliteiten en of mensen die wilden inzetten voor hun buurt. Tijdens de gesprekken ontstond kruisbestuiving en werden talenten aan behoeftes gematched.

Bij alle drie casussen is onderzocht welke kenmerken ze hebben, welk inzicht is verkregen in zeven relevante thema's en wat de waarde is van de verkregen inzichten. Vanuit de vergelijking van de casussen zijn succesfactoren geformuleerd voor het doen van goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht in aandachtswijken.

De belangrijkste les uit dit hele onderzoek is om als gemeente contact te gaan maken en houden met de wijk en de mensen die daarin wonen. Het creëren van een vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie met bewoners maakt dat er vertrouwen in elkaar ontstaat en beide partijen samen de klus willen klaren, daardoor ontstaat er ook meer inzicht in alles wat er in de wijk gebeurt. Ook zorgen dat het eigenaarschap van problemen en kansen bij bewoners in de buurt blijft is een belangrijke les. Op het moment dat een gemeente informatie 'op gaat halen' komt het eigenaarschap en de oplossing van het probleem bij de gemeente te liggen. Ook het hanteren van een open onderzoekshouding en het richten van het onderzoek op kwaliteiten en talenten in plaats van knelpunten en problemen is een mooie les die voortkomt uit het onderzoek.

Door het toepassen van onder andere bovenstaande elementen in een onderzoek wordt het mogelijk om inzicht te krijgen in de aanwezige eigen kracht in aandachtswijken. Die informatie kan vervolgens als basis worden gebruikt om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	5
1. Inleiding	7
1.1. Aanleiding	7
1.2. Situatieschets	7
1.3. Probleemschets	9
1.4. Doelstelling	9
1.5. Probleemstelling	9
1.5.1. Hoofdvraag	9
1.5.2. Deelvragen	10
1.6. Begripsbepaling	10
1.7. Betrokken actoren	11
1.8. Onderzoeksaanpak	11
1.9. Leeswijzer	11
2. Theoretisch kader	13
2.1 Aandachtswijken	13
2.2 Overheidsparticipatie	14
2.3 Eigen kracht	15
2.4 Wijkanalyse	16
2.5 Conclusie	17
3. Onderzoeksmethodiek	18
3.1. Onderzoeksmethode	18
3.2. Onderzoeksstrategie	18
4. Onderzoeken in aandachtswijken in het verleden	21
5. Casus Voorstad Oost	23
5.1. Kenmerken van de casus Voorstad Oost	23
5.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan	24
5.3 Slotsom	27
6. Casus Brabantpark Breda	28
6.1 Kenmerken van de casus Brabantpark	28
6.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan	30
6.3 Slotsom	31
7. Casus Lijmbeek Eindhoven	32
7.1 Kenmerken van de casus Lijmbeek	32

7.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan.....	33
7.3 Slotsom.....	35
8. Manieren van onderzoek vergeleken.....	36
8.1 Verschillen en overeenkomsten tussen de drie onderzoekscasussen.....	36
8.2 Succesfactoren.....	39
8.3 Slotsom.....	40
9. Conclusie en aanbevelingen.....	41
9.1 Conclusie.....	41
9.2 Aanbevelingen.....	45
9.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	47
10. Discussie.....	48
Bibliografie.....	50
Bijlagen.....	54
Bijlage 1 Interviewvragen	
Bijlage 2 Interviewverslagen	
Bijlage 3 Codeermatrix van de drie onderzoekscasussen	
Bijlage 4 Codeermatrix vergelijking tussen de drie casussen	

1. Inleiding

Om de context van dit onderzoek duidelijk te maken wordt hieronder de aanleiding van het onderzoek beschreven en wordt een korte situatieschets gegeven. Hieruit volgen de probleemschets en de doelstelling die aan de basis hebben gelegen van dit onderzoek. Vervolgens wordt de probleemstelling benoemd die later in dit rapport beantwoord zal worden. Tot slot worden de belangrijkste begrippen en betrokken actoren toegelicht, wordt kort benoemd welke wijzigingen in de onderzoeksaanpak zijn gedaan en wat verwacht kan worden in het vervolg van dit rapport.

1.1. Aanleiding

Binnen de stedelijke vernieuwing wordt al een aantal jaar gepraat over de veranderende verhouding tussen overheid en burgers. De publicatie "Help een burgerinitiatief" beschrijft deze veranderende rol van de overheid. De overheid heeft zich volgens deze publicatie ontwikkeld van een voorschrijvende en verzorgende naar een verbindende en faciliterende overheid (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010). Mede door de crisis van de afgelopen jaren is de discussie in een stroomversnelling terecht gekomen. Overheden trekken zich steeds meer terug en zeggen meer ruimte te gaan geven aan initiatieven vanuit de samenleving. Daarnaast is in juli 2015 de herziene Woningwet van kracht geworden. De Rijksoverheid beschrijft daarin dat woningcorporaties moeten terugkeren naar hun kerntaken; het bouwen, verhuren en beheren van sociale huurwoningen aan mensen met een laag inkomen of aan mensen die om andere redenen moeilijk passende huisvesting kunnen vinden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2015). Voor de aanpak van wijken betekent dit dat er vanuit corporaties minder financiële bijdragen zijn voor leefbaarheidsprojecten. Ook heeft de crisis als gevolg dat er minder omvangrijke subsidies vanuit het rijk en de provincie – waarbij bewoners mochten participeren – zijn. In tegenstelling daartoe wordt steeds vaker gesproken van overheidsparticipatie; een overheid die participeert in een buurt in plaats van bewoners die participeren in de planvorming van de overheid. Zo wordt onder andere aangegeven dat de overheid uiteindelijk alleen nog maar een ondersteunende rol wil spelen. Burgers en bedrijven nemen het initiatief en de overheid voegt zich daarbij als het nodig is (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010). De vraag hoe de overheid op een juiste manier kan participeren in de buurt wordt de komende jaren dan ook steeds belangrijker. Met name op plekken waar vernieuwing het meest nodig is – de zogenaamde aandachtswijken – zal deze vraag belangrijk zijn.

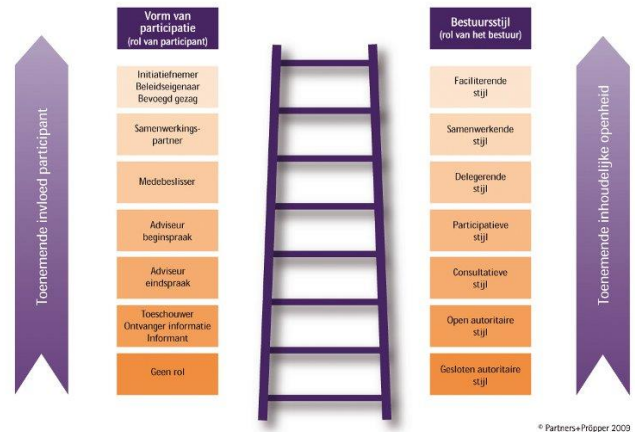
1.2. Situatieschets

De rolverdeling tussen overheid en burger heeft sinds de Tweede Wereldoorlog meerdere ontwikkelingen doorgemaakt. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties beschrijft in het werkboek 'Help een burgerinitiatief' dat tot het begin van de jaren zeventig de overheid de rol van regelgever en probleemoplossers op zich nam. Ze namen de zorg van anderen uit handen, inspraak van burgers was er in die periode niet. In de jaren zeventig deed vanwege de democratisering het recht op inspraak zijn intrede, bijvoorbeeld bij procedures in de ruimtelijke ordening. Belanghebbenden kunnen nog steeds dit recht gebruiken om met onderbouwing hun visie op een voorgenomen besluit te geven. Inspraak biedt echter geen garantie dat deze visie ook wordt overgenomen (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010).

In de jaren tussen 1980 en 2000 was er wederom sprake van verandering in de rol van de overheid. Vanwege bezuinigingen en het daaruit voortkomende beleid trok de overheid zich terug en koos voor een meer zakelijke opstelling. In deze periode is de interactieve beleidsvorming ontstaan. Burgers mogen vanaf deze periode meepraten en meedenken over de plannen van de overheid (Platform 31, sd (a)). Vanaf de jaren negentig wordt er veel gebruik gemaakt van de zogenaamde participatieladder van Pröpper. Zie ook figuur 1 (Pröpper, 2009). Dit middel wordt gebruikt om de verwachte rol van bewoners en overheden duidelijk te maken. Deze verwachte rol werd meestal door de overheid

bepaald. De doelstellingen van interactief beleid kunnen uiteenlopen van bijvoorbeeld inhoudelijke verrijking van het beleid tot het verbeteren van het proces. Ook het vergroten van draagvlak of steun voor het beleid en het verbeteren van de democratie worden als doelstellingen benoemd. Als groot nadeel bij interactieve planvorming wordt vaak benoemd dat er zelden een representatieve afspiegeling van de bewoners deelneemt (Pröpper, 2009). Evelien Tonkens, hoogleraar bewonersparticipatie, benoemt dit ook in haar onderzoek naar bewonersinitiatieven:

“Initiatiefnemers echter zijn evenmin de mensen die je altijd al ziet bij participatietrajecten – de wat hoger opgeleide autochtone mannen van boven de vijftig” (Tonkens & Verhoeven, Bewoners in beweging, 2011).

Figuur 1: Participatieladder van Pröpper

De laatste jaren is de roep om het zelf organiserend vermogen van burgers steeds luider geworden, dit wordt ook wel burgerkracht of zelfredzaamheid genoemd. Dit is nodig aangezien de overheid zich nog verder terugtrekt. Ook universitair docent Van der Velden geeft aan dat verwacht wordt dat door de afnemende investeringsruimte van stedelijke partners een groter zelf organiserend vermogen van bewoners en andere gebruikers nodig zal zijn om de leefbaarheid en sociaaleconomische vooruitgang van stedelijke gebieden op peil te houden. Ook geeft hij aan dat onderzoek uitwijst dat burgers juist graag meer betrokken willen worden bij de ordening van hun omgeving en dat burgers vaak teleurgesteld zijn in inspraakprocedures (Van der Velden, 2010). De vraag is echter of zelforganisatie ook gaat werken in gebieden waar bewoners kwetsbaarder zijn en waar verschillende bevolkingsgroepen samenwonen. Dit zijn over het algemeen de gebieden waar stedelijke vernieuwing vaak plaatsvindt. Zo geeft Tonkens (2007) aan dat terugtrekkende instituties de meeste burgers niet stimuleren om zich voor de samenleving en elkaar in te zetten. Deze teruggetrokkenheid leidt er volgens haar eerder toe dat vooral minder kansrijke burgers zich in de steek gelaten voelen. Ook de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelde dit vast. Wanneer overheden zich terugtrekken en zelfredzaamheid van burgers gaan aanspreken kan dit dus slecht uitpakken voor aandachtsgebieden. Van der Velden geeft aan dat activering in aandachtsgebieden vaak harder nodig is dan het faciliteren van initiatieven. Hier is volgens hem wel burgerinitiatief aanwezig maar gaat er veel mis op de weg van het initiatief naar de realisatie. Een combinatie van overheidsparticipatie en activering zou in deze aandachtsgebieden interessant kunnen zijn (Van der Velden, 2010).

De rol van de planoloog in het bijzonder is de afgelopen jaren ook flink veranderd. Ze waren gewend om zelf plannen te bedenken, in naam van de overheid of grote marktpartijen, en vervolgens tot uitvoering te brengen. Tegenwoordig ligt het vertrekpunt steeds vaker bij initiatieven vanuit de samenleving, maatschappelijke organisaties, de markt of specifieke onderdelen van de overheid. De gebruiker is centraal komen te staan in het proces. Dit betekent dat ruimtelijke ordening steeds meer ruimtelijke activering is geworden: mensen brengen een gebied of een gebouw tot leven, en de overheid ondersteunt hen daarbij. Planners en ontwerpers worden hiermee ook verbinder in plaats van professionals die zich alleen bezighouden met fysieke zaken (Leeflang, Van der Wouden, Witsen, Bijlsma, & Hoekstra, 2015). Met de invoering van de Omgevingswet in 2018 kan verwacht worden dat deze verandering nog verder voort zal zetten. Zo geven pilots naar de hierbij behorende omgevingsvisies aan dat een cultuurverandering nodig. Men moet meer integraal gaan werken en een andere werkwijze hanteren met meer participatie en co-creatie. Termen als vertrouwen geven, verantwoordelijkheid nemen en sturen op zo min mogelijk sturing worden nog belangrijker (Hoorn,

2016). In de toekomst is er dus minder geld beschikbaar voor wijkvernieuwing en zullen planologen een groter beroep doen op de zelfredzaamheid van burgers om hier vervolgens bij aan te sluiten. Om het geld dat er nog wel is voor stedelijke vernieuwing zo effectief mogelijk in te zetten en aan te sluiten bij de zelfredzaamheid van bewoners zijn andere manieren van informatie verzamelen uit én over de wijk noodzakelijk. De vraag die gemeentes zich nu zouden moeten stellen is hoe zij inzicht kunnen krijgen in wat al op eigen kracht gebeurt in buurten en wijken, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken.

In dit onderzoek zullen drie casussen worden onderzocht waar op een vernieuwende manier onderzoek is gedaan naar aanwezige eigen kracht in de wijk. De eerste casus is de volkswijk Voorstad Oost in Deventer. Deze wijk krijgt sinds 2011 extra aandacht van de gemeente Deventer. De gemeente zorgt voor een zekere basis van schoon, heel & veilig. Als bewoners meer willen, dan ligt het initiatief daarvoor bij de bewoners zelf. Wel is ingezet op het versterken van bewonersnetwerken waardoor zelfredzaamheid en het zelf organiserend vermogen worden versterkt. In deze wijk is onderzoek naar aanwezige eigen kracht een continu onderdeel van het werken (Tijhuis, 2013). De tweede casus is een onderzoek naar het alledaagse in de wijk Brabantpark in Breda. In deze 'gewone' wijk die nog niet is 'verpest' door professionals is door onderzoekers van de NHTV Internationaal Hoger Onderwijs Breda onderzoek gedaan naar de waarde van het alledaagse. Er wordt onderzocht hoe er wordt samengeleefd, hoe mensen hun leven inrichten en wat er dus al gebeurt zonder al te veel interventies van professionals (Beijer, De Groot, Hoeflak, & Platenkamp, 2015). De derde casus is de toepassing van de ABCD-methodiek in de wijk Lijmbeek te Eindhoven. De ABCD-methodiek komt oorspronkelijk uit de Verenigde Staten en is een wijkaanpak voor sociaaleconomisch zwakkere wijken. De methode brengt sociale relaties tot stand en mobiliseert capaciteiten van bewoners en organisaties binnen de lokale gemeenschap (Movisie, 2010).

1.3. Probleemschets

Overheidsparticipatie zal in de toekomst belangrijker worden, omdat overheden steeds meer inzetten en rekenen op het zelf organiserend vermogen van bewoners. Bij overheidsparticipatie gaat het er om dat een overheid dat wat er op eigen kracht gebeurt in de samenleving als basis neemt voor haar eigen handelen. Om deze nieuwe rol te laten slagen moet de overheid – in de meeste gevallen een gemeente – weten hoe ze inzichtelijk krijgen wat er al gebeurt op eigen kracht. Alleen dan is er een goede basis van waaruit een gemeente kan participeren in aandachtswijken. De meeste gemeenten hebben echter weinig ervaring met wijkanalyses waarin onderzoek wordt gedaan naar aanwezige eigen kracht.

1.4. Doelstelling

Aan de hand van de probleemschets is de volgende doelstelling opgesteld die aan de basis ligt van dit onderzoek:

Gemeenten handvatten geven en inspireren om vernieuwende manieren van onderzoek uit te voeren in wijken, waardoor inzicht ontstaat in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken.

1.5. Probleemstelling

Om deze doelstelling te bereiken moet onderstaande hoofdvraag en de daarbij horende deelvragen beantwoord worden.

1.5.1. Hoofdvraag

De hoofdvraag voor dit onderzoek luidt als volgt:

Wat zijn bruikbare manieren van onderzoek in aandachtswijken waardoor gemeenten inzicht krijgen in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken?

1.5.2. Deelvragen

De volgende deelvragen zorgen ervoor dat de hoofdvraag te beantwoorden valt. De eerste deelvraag is een inventariserende deelvraag, de tweede deelvraag is analyserend van aard en de laatste deelvraag is oplossingsgericht. In hoofdstuk drie worden de deelvragen en de onderlinge relatie verder toegelicht.

- 1. Wat zijn de kenmerken van de onderzoeken naar aanwezige eigen kracht, die toegepast worden in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven), in vergelijking met oude manieren van onderzoeken?**
 - 1.1 Op welke manier is onderzoek gedaan naar aanwezige eigen kracht in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven)?
 - 1.2 Hoe en waarnaar werd voorheen onderzoek gedaan in aandachtswijken om als gemeente te kunnen participeren?
 - 1.3 In hoeverre verschillen de manieren van onderzoek in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven), van de manieren waarop voorheen onderzoek werd gedaan in aandachtswijken?

- 2. Welke waarde heeft de informatie uit de onderzoeken naar eigen kracht gehad, om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken (overheidsparticipatie)?**
 - 2.1 Welke informatie heeft een positieve invloed gehad op overheidsparticipatie?
 - 2.2 Wat voor positieve invloed heeft deze informatie gehad op overheidsparticipatie?
 - 2.3 Welke informatie heeft een negatieve invloed gehad op overheidsparticipatie?
 - 2.4 Wat voor negatieve invloed heeft deze informatie gehad op overheidsparticipatie?

- 3. Welke lessen kunnen geleerd worden van de manieren van onderzoek in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven)?**
 - 3.1 Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de drie manieren van onderzoek naar aanwezige eigen kracht?
 - 3.2 Welke succesfactoren voor een goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht kunnen hieruit opgemaakt worden?
 - 3.3 Welke faalfactoren voor een goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht kunnen hieruit opgemaakt worden?

1.6. Begripsbepaling

Om de context van het onderzoek verder af te bakenen worden hieronder de centrale begrippen gedefinieerd. Zo wordt voorkomen dat begrippen op verschillende manieren opgevat kunnen worden.

Overheidsparticipatie: een gemeente die aansluit bij wat er in de wijk aan kwaliteit en initiatieven aanwezig is en dat als basis gebruikt voor het eigen handelen.

Wijkanalyse: het verrichten van een (doorlopend) onderzoek waardoor inzicht wordt verkregen in de bestaande situatie van een wijk.

Aandachtswijken: wijken die tijdelijk extra aandacht krijgen omdat de leefbaarheid in die wijk of delen daarvan onder druk staat.

Actoren: individuen of partijen die een relatie hebben met een wijk.

Aanwezige eigen kracht: het vermogen van mensen om zelf oplossingen te bedenken en uit te voeren voor eigen problemen of behoeftes, al dan niet gebruikmakende van het eigen netwerk.

Handvaten: praktische tips om als lezer zelf aan de slag te kunnen.

Thema's: onderwerpen waar onderzoek naar is gedaan.

Zelfredzaamheid/ zelf organiserend vermogen: de wil en het menselijk vermogen om als persoon of groep zelf iets op of aan te pakken.

1.7. Betrokken actoren

Bij dit onderzoek zijn een aantal personen betrokken die een belang hebben bij het onderzoek. Voor de volledigheid worden deze actoren en hun belang benoemd.

Voorstad Oost Deventer – Overheidsparticipatie in de praktijk

Jantine Sijbring - Wijkregisseur bij aanvang van de gebiedsaanpak (2008 – 2010)

Gerlinda Tjihuis - Gebiedsregisseur sinds 2010 (tot heden)

Joop Hofman - Extern adviseur bij de wijkontwikkeling

Brabantpark Breda – Onderzoek naar het alledaagse

Peter Beijer - Onderzoeksleider van het onderzoek naar het alledaagse

Jolanda Hoeflak - Zelfstandig onderzoekster binnen het onderzoeksproject

Ed Riemens – Sociaal wijkbeheerder in Brabantpark

Lijmbeek West Eindhoven – ABCD Methode

Johan Bodd - Begeleider van de ABCD-methode (methodische kant)

Riesje Paulissen – Coördinator voor de toepassing van de ABCD-methode

Bovenstaande actoren hebben allemaal eenzelfde belang bij dit onderzoek, namelijk inzicht verkrijgen in hun eigen manier van werken ten opzichte van anderen die vergelijkbare manieren van onderzoek toepassen. Op deze manier kunnen ze hun eigen manier van werken evalueren en aanscherpen. Gerlinda Tjihuis treedt daarnaast ook formeel op als opdrachtgeefster van dit onderzoek, maar heeft geen aanvullend belang.

1.8. Onderzoeksaanpak

Het onderzoek is op een aantal punten anders aangepakt dan van tevoren beschreven werd in het Plan van Aanpak. Allereerst is ervoor gekozen om de wijk Brabantpark in Breda mee te nemen in het onderzoek in plaats van de wijk Theresia in Tilburg. Hiervoor is gekozen omdat de gemeente geen actieve rol speelde bij de wijkanalyse in de wijk Theresia. In Brabantpark was dit wel het geval. Aangezien dit onderzoek als doel heeft om gemeenten nieuwe handvatten te geven en te inspireren om vernieuwende manieren van onderzoek uit te voeren in de wijk, is juist de rol van de gemeente interessant om te achterhalen. Daarnaast zijn voor de casus Lijmbeek slechts twee respondenten geïnterviewd terwijl in het Plan van Aanpak beschreven werd dat dit minimaal drie respondenten moesten zijn. Bij deze casus zijn weinig professionals betrokken geweest, waardoor het niet mogelijk bleek om een derde respondent te vinden die relevante informatie kon verstrekken. In hoofdstuk 3 wordt een volledige beschrijving gegeven van de onderzoeksmethodiek die gehanteerd is tijdens dit onderzoek.

1.9. Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk geeft een theoretische onderbouwing van vier begrippen die belangrijk zijn tijdens het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt een volledige beschrijving gegeven van de onderzoeksmethoden die gebruikt zijn om een antwoord te krijgen op de deelvragen. Hierin zijn de wijzigingen die genoemd worden in paragraaf 1.8. meegenomen. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de manier waarop in het verleden onderzoek gedaan werd in achterstandswijken. Deze informatie wordt in de daaropvolgende hoofdstukken gebruikt om een vergelijking te maken met de vernieuwende manieren van onderzoek in de drie casussen. In de hoofdstukken 5, 6 en 7 worden deelvraag 1 en 2 beantwoord voor de drie afzonderlijke casussen. Hoofdstuk 8 combineert deze informatie en vergelijkt de casussen onderling. Op die manier wordt gezocht naar succes- en faalfactoren voor het doen van goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht in aandachtswijken (deelvraag 3). In hoofdstuk 9 wordt vervolgens op basis van de verkregen informatie in de voorgaande hoofdstukken antwoord gegeven op de hoofdvraag. Verder worden in dit hoofdstuk

aanbevelingen gedaan richting gemeenten hoe ze in de toekomst op vernieuwende manieren onderzoek kunnen doen in aandachtswijken. In hoofdstuk 10 zal nog eens kritisch gekeken worden naar een aantal resultaten door middel van de discussie. Tot slot eindigt dit rapport met een bronvermelding en de bijlagen.

2. Theoretisch kader

Om de context waarin dit onderzoek plaatsvindt verder te duiden, worden drie centrale begrippen onderzocht en uitgediept. Het gaat om de begrippen aandachtswijken, overheidsparticipatie en wijkanalyse. Aangezien een onderzoek naar eigen kracht in een wijk vaak onderdeel is van een wijkanalyse, wordt het bredere begrip 'wijkenanalyse' meegenomen. De begrippen worden aan de hand van relevante vakliteratuur onderzocht. Door middel van dit theoretisch kader zullen ook de relaties tussen de centrale begrippen helder worden.

2.1 Aandachtswijken

Een precieze definitie van het begrip aandachtswijk is er niet, maar in 2007 heeft het Rijk 40 wijken in Nederland aangewezen als aandachtswijk. Deze aandachtswijken zijn geselecteerd op basis van 18 normen. Die normen zijn geformuleerd aan de hand van bewonersmeningen en feitelijke informatie (cijfers) over de wijk. Een aantal voorbeelden van deze normen zijn: inkomen, werk, opleiding, aantal beschikbare woningen en de mate van overlast (Rijksoverheid, sd). Op basis hiervan zou gezegd kunnen worden dat aandachtswijken wijken zijn waar één of meerdere leefbaarheidsproblemen zijn. Voorbeelden van leefbaarheidsproblemen kunnen zijn: onveiligheid (of gevoel van onveiligheid), verloederende van de openbare ruimte, onderlinge conflicten en individuele problematieken (Rijksoverheid, 2007). Sinds de Tweede Wereldoorlog kennen we in ons land diverse voorbeelden van aandachtswijken. Een aantal bekende voorbeelden in Nederland zijn de Bijlmer in Amsterdam, Kanaleneiland in Utrecht en Woensel-West in Eindhoven (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015). In de afgelopen decennia is er op verschillende manieren geprobeerd om de leefbaarheidsproblemen in deze wijken aan te pakken.

De wijk als werkgebied bestaat pas sinds de jaren '70. De eerste periode in de aanpak van leefbaarheidsproblemen in wijken kan ook wel de stadsvernieuwings-periode genoemd worden. In deze periode is vooral ingezet op het verbeteren van woningen. In de decennia daarna (jaren '80) is er meer aandacht gekomen voor het sociale aspect (sociale vernieuwing). Rond 1994 kwam juist de combinatie tussen fysieke, sociale én economische aspecten centraal te staan. Deze integrale aanpak is in die tijd ontstaan als onderdeel van het Grotestedenbeleid. In 1997 verscheen de nota Stedelijke Vernieuwing. In de periode die hierop volgde werd door middel van sloop en nieuwbouw meer gemengde wijken (verschillende inkomens) gerealiseerd, in de hoop dat wijken daardoor leefbaarder zouden worden. In 2005 stelde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) dat het slechter ging met veel wijken en dat de overheid de wijken en bewoners 'kwijt was geraakt'. Als gevolg daarvan werd de 'sociale herovering' als doel gesteld (Platform 31, sd (b)). Dit hield concreet in dat 12 steden elk 2 miljoen euro kregen om te investeren op sociaal gebied, waarbij bewonersbetrokkenheid onderdeel moest zijn van de plannen (Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie, sd). In diezelfde periode kwam door het adviesrapport Stad en Stijging van de VROM-raad (Rijksoverheid, sd) ook het besef dat geïnvesteerd moest worden in de individuele levenskansen van bewoners. Wijkbewoners moesten de mogelijkheid krijgen om te stijgen op de sociale ladder, daarmee zou het beter gaan met de wijken. In 2007 selecteerde de toenmalige minister voor Wonen, Wijken en Integratie (Vogelaar) veertig aandachtswijken in ons land die met voorrang zouden worden aangepakt. Deze wijken werden ook wel de 'Vogelaarwijken' genoemd. In een periode van 3 jaar (2008-2011) werd 300 miljoen euro beschikbaar gesteld door het Rijk. Corporaties investeerden een vergelijkbaar bedrag. Een kwart van dat geld werd beschikbaar gesteld aan bewonersinitiatieven. Ook werd als doel gesteld om in die periode de verantwoordelijkheid dichter bij de burger te leggen (Platform 31, sd (b)).

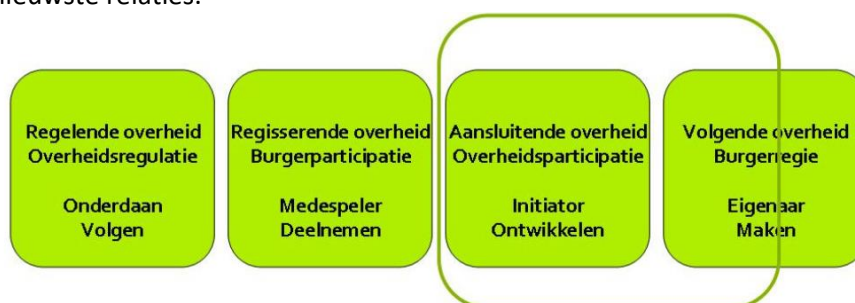
Anno 2015 is er mede door de economische crisis van de voorgaande jaren minder geld beschikbaar voor de aanpak van aandachtswijken (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011). Het Rijk heeft op vele terreinen de verantwoordelijkheden gedecentraliseerd, wat ook geldt

voor de aanpak van wijken (Veldheer, 2009). Gemeenten zijn zelf verantwoordelijk geworden voor de aanpak en financiering van de leefbaarheid in buurten en wijken. Dit maakt dat zij zoekende zijn hoe zij samen met andere partijen de leefbaarheid in de buurten en wijken op peil kunnen houden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011).

Tijdens de Vogelaarwijken-periode waren er telkens drie hoofdrolspelers bij de aanpak van aandachtswijken, namelijk de gemeente, corporaties en bewoners. Zij vonden elkaar in hetzelfde belang, namelijk het investeren in de wijk en haar bewoners, zodat buurten en wijken leefbaar werden. Naast deze drie hoofdrolspelers waren er tal van andere spelers die betrokken waren bij de wijkaanpak. Dit verschilde echter per wijk en situatie. Voorbeelden van deze andere spelers waren de politie (wijkagent), bewonersorganisaties, winkeliers (individueel en georganiseerd), religieuze instellingen, sportverenigingen, culturele verenigingen, zelforganisaties in de zorg, actieve burgers, buurtvaders, jongeren- of gezinscoaches, Wmo-raad of de jongerenraad (Platform 31, sd (c)). Ondanks dat niet meer gesproken wordt over Vogelaarwijken, spelen bovenstaande (hoofdrol)spelers nog steeds een rol bij de aanpak van aandachtswijken. Wel is de rol van de corporaties kleiner geworden. Van de overheid hebben zij de opdracht gekregen om terug te keren naar hun kerntaken. Dit betekent dat ze nog wel betrokken zullen zijn bij leefbaarheidsprojecten in wijken of buurten waar zij woningen in bezit hebben, maar deze niet meer zelf initiëren (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2015).

2.2 Overheidsparticipatie

Overheidsparticipatie is één van de vier mogelijke burger-overheid relaties. Joop Hofman (sd) geeft in zijn artikel 'Zandbakmanagement' schematisch weer welke vier relaties er zijn (zie figuur 2). De 'Aansluitende overheid' (Overheidsparticipatie) en de 'Volgende overheid' (Burgerregie) zijn de twee nieuwste relaties.

Figuur 2: Burger-overheid relaties

Burgerparticipatie is de afgelopen decennia veel gebruikt bij de ontwikkeling van wijken en buurten. Zo speelde het al een belangrijke rol bij de 'sociale herovering' en de aanpak van de Vogelaarwijken (Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie, sd). Burgers mochten participeren in de plannen van de overheid. Overheidsparticipatie is daarentegen een relatief nieuw begrip. Overheidsparticipatie gaat over een overheid die participeert in de samenleving (ProDemos, sd). Een trainer op het gebied van overheidsparticipatie is Birgit Oelkers. Birgit Oelkers (sd) gaat in haar artikel 'Dag Ladder' in op wat overheidsparticipatie inhoudt. Als de overheid aan overheidsparticipatie wil doen dan moet je volgens Oelkers aansluiten bij wat er al in de samenleving gebeurt. Het bestaande aan creativiteit en initiatieven moet je als basis nemen voor het handelen van de gemeente. Ook geeft zij aan dat je beleid moet beschrijven op het doe-niveau van initiatiefnemers. Een gemeente moet minder besturen en meer bemiddelen, verbinden en matchen. Daarnaast zou een gemeente open en nieuwsgierig moeten zijn, zonder een vooropgestelde agenda. Voor wat betreft **relatie** zou de gemeente zich gelijkwaardig moeten opstellen tegenover inwoners, ondernemers en maatschappelijke instellingen. Het gehele bestuur moet volgens Oelkers gericht zijn op het vergroten van de kracht van de gemeenschappen en niet zo zeer op het bestuur en de ambtelijke organisatie die daarbij komt kijken.

Niet alleen Oelkers spreekt zich uit over kenmerken waar je als overheid aan moet voldoen om overheidsparticipatie succesvol te maken. Hieronder volgt een opsomming van kenmerken die in meerdere bronnen benoemd worden. Hierbij wordt ook een beschrijving gegeven hoe een overheid invulling zou moeten geven aan deze kenmerken om overheidsparticipatie te doen slagen. Het gaat om de volgende kenmerken (Vlaanderen, 2013) (Hofman & Oelkers, 2013) (Hofman & Oelkers, 2014):

- **Houding:** als ambtenaar moet je open staan, uitnodigen en uitdagen tot het nemen van initiatieven. Daarbij moet je ook met bewoners meedenken, burgers serieus nemen, goed luisteren, grenzen durven opzoeken, volharden en denken in kansen. Er moet een houding zijn van 'samen' in plaats van 'tegen'.
- **Verhouding:** er moet een machtsvrije samenwerking zijn tussen mensen, vanuit een gedeelde ambitie om er samen wat van te maken.
- **Ondersteuning:** de gemeente moet ondersteunen met ruimte, regels, kennis, tijd, geld, energie, beleidskeuzes en aandacht.
- **In verbinding zijn:** als gemeente moet je aandachtig luisteren en intensief praten met bewoners om samen een stap verder te kunnen zetten.
- **Eigenaarschap van het publieke:** publieke voorzieningen en instanties moeten door bewoners ervaren worden als van henzelf. Ze moeten de mogelijkheid krijgen om zich hier verantwoordelijk voor te voelen en eigen sturing aan te geven.
- **Versterken van de community:** de gemeente moet een bijdragen leveren om de vitaliteit en weerbaarheid van de samenleving en haar netwerken te versterken door inzetten van eigen bronnen en capaciteiten.

Overheidsparticipatie in aandachtswijken vraagt extra aandacht. Adviseur Van der Velden (2010) van Platform 31 benoemt dat het aanspreken van zelfredzaamheid van burgers slecht zal uitpakken voor aandachtsgebieden. Hij geeft aan dat **activering** in aandachtsgebieden vaak harder nodig is dan het faciliteren van initiatieven. Er is volgens hem wel burgerinitiatief aanwezig maar gaat er veel mis op de weg van het initiatief naar de realisatie. Een combinatie van overheidsparticipatie en **activering** zou in deze aandachtsgebieden interessant kunnen zijn (Van der Velden, 2010).

2.3 Eigen kracht

Ontwikkelingen in beleid en maatschappij hebben ertoe geleid dat het begrip 'eigen kracht' niet meer weg te denken valt uit de samenleving (Arcon, sd). Samen met begrippen als 'zelfregie', 'zelfredzaamheid' en 'eigen verantwoordelijkheid' vormt het de kern van twee belangrijke veranderingen die al een tijd gaande zijn, namelijk de verandering van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving en het mondiger worden van burgers. Deze veranderingen worden versneld door de decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten en de bezuinigingen die hiermee gepaard gaan (Brink, 2013). In het kader van deze decentralisatie is ook de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) ingevoerd waarbij de nadruk op eigen kracht groot is. De Wmo gaat namelijk in eerste instantie uit van de eigen kracht en eigen verantwoordelijkheid van de burger en probeert claimgedrag richting de overheid tegen te gaan (Van Houwelingen, Boele, & Dekker, 2014). Dit vraagt van gemeenten een andere manier van werken die door de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) wordt aangeduid als 'de kanteling', wat inhoudt dat gemeenten burgers krachtiger en zelfredzamer proberen te maken (Arcon, sd).

De term 'eigen kracht' wordt in allerlei situaties gebruikt zonder dat hiervoor een eenduidige definitie beschikbaar is (Brink, 2013) (Zorgbelang Zuid-Holland, sd). Ook Martin Stam, lector aan de Hogeschool van Amsterdam en coördinator van de Wmo-werkplaats Amsterdam, geeft in een interview over Wmo-doelen geen eenduidige definitie van eigen kracht. Het gaat volgens hem om het loskomen van burgers uit de cliënt- en consument houding en hen in de rol van coproducent brengen, al dan niet met ondersteuning van professionals (Zuithof, 2015). Ook bij Centra voor Jeugd en Gezin is er een groeiende aandacht voor de term 'eigen kracht' en de zogenaamde 'Eigen Kracht'-interventies. Onder eigen kracht verstaan zij het volgende: dat kinderen, jongeren en ouders over

sterke kanten en een sociaal netwerk beschikken dat zij kunnen gebruiken om grip te houden op het eigen leven. Ze geven aan dat het 'zelf kunnen' centraal staat, oftewel de kracht en de vaardigheden van de doelgroep en juist niet het probleem zelf (Blok, Wagemakers, Van Leeuwe, & Scholten, 2014). Ook Zorgbelang Zuid-Holland (sd) geeft aan dat wanneer je het begrip in alle eenvoud bekijkt, het neer komt op 'eigen kunnen', oftewel dat wat iemand zelf kan. Dit kan volgens hen wijzen op iemand alleen, maar ook op een persoon in relatie tot zijn omgeving. Wat kan iemand zelf of samen met zijn omgeving bedenken als oplossing van problemen en situaties waarin hij verkeert? En wat kan iemand dan zelf of samen met zijn omgeving doen? Advies- en onderzoeksorganisatie Arcon sluit voor een definitie van eigen kracht meer aan bij hoe eigen kracht bedoeld werd binnen de kanteling. Daar gaat het juist om de persoon zelf en niet zozeer om het netwerk. Op basis daarvan definiëren zij het begrip als volgt: eigen kracht is het vermogen van mensen om zelf oplossingen te bedenken voor hun eigen problemen doordat ze het gevoel hebben ergens goed in te zijn (Arcon, sd). In het rapport 'Bouwen aan burgerkracht in het sociale domein' wordt eigen kracht ook gedefinieerd als iets dat primair bij de persoon zelf ligt. Het verwijst naar iemands mogelijkheden om zelf een oplossing te vinden voor problemen of te voorzien in behoeften. Eigen kracht verwijst volgens dit rapport ook naar de talenten en mogelijkheden waarmee iemand van betekenis kan zijn voor een ander of de samenleving als geheel, ondanks zijn beperking of psychische problemen (Oude Vrielink, 2015). De toenemende belangstelling en nadruk op het begrip eigen kracht kent ook kritiek. Zo benoemt Martin Stam dat hij daartegen is gaan steigeren omdat hij vindt dat je de krachtige actieve burger niet als hét voorbeeld voor elke burger moet stellen. De vraag die je volgens hem juist ook moet stellen is wat je doet met de mensen die onhandig, onhandelbaar en vaak ook zorg mijdend zijn. Dit zijn mensen die niet meedoen in de nieuwe communities en wijkinitiatieven, maar juist in isolement en impasses verkeren waardoor ze niet meekomen in de nieuwe ontwikkeling. Aanverwante idealen als 'burgerkracht', 'zelfregie' en 'samenredzaamheid' zijn volgens Stam prachtig, maar gelden misschien voor tachtig procent van de bevolking. De vraag is wie er dan gaat zorgen voor de kwetsbaren die niet meekomen op eigen kracht (Zuithof, 2015).

2.4 Wijkanalyse

Een wijkanalyse is voor gemeenten een belangrijk middel voor het maken van keuzes en het bepalen van verbeterpunten in een wijk of buurt (Van Xanten, sd). Meer algemeen gaat het bij een analyse om het doen van grondig onderzoek, het ontleden van een onderwerp en hierover nadenken. Een wijkanalyse is dan ook niks anders dan een 'gewone analyse' die zich richt op een wijk. Zo'n analyse bestaat altijd uit een verzameling van twee soorten gegevens, namelijk kwantitatieve en kwalitatieve gegevens (Factor - E, sd). Waar het bij kwantitatieve gegevens gaat over objectieve cijfers en feiten gaat het bij kwalitatieve gegevens meer over subjectieve gegevens zoals meningen, gevoelens, wensen of behoeften. Van elke wijk zijn er kwantitatieve gegevens bekend, ofwel vanuit eerder onderzoek of vanuit gemeentelijke gegevens (Movisie, sd). Deze gegevens gaan bijvoorbeeld over aantal bewoners, de infrastructuur en de opbouw van de wijk in groepen bewoners qua beroep, opleiding, werkloosheid et cetera (Van Vliet & Nederland, 2010). Wat betreft het kwalitatieve gedeelte van de analyse zijn er veel manieren ontwikkeld waarop deze gegevens verzameld kunnen worden. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om eenvoudige portiekgesprekken, maar ook om complexe situatieanalyses (Van Xanten, sd).

Afgelopen jaren is er bij de aanpak van wijken – en de daarbij behorende wijkanalyses – vooral ingegaan op het oplossen van problemen en tekortkomingen. Iets wat goed past binnen de verzorgingsstaat waarin de overheid 'zorgt' voor haar bewoners. In het rapport 'Wijkontwikkeling op eigen kracht', de bewerkte vertaling van het Amerikaanse stuk "Building Communities from the Inside Out, a path toward finding and mobilizing a community's assets", worden twee wegen genoemd (Welling, Feijen, & van Engelen, 2005). Twee wegen – of beter gezegd twee keuzes – die er zijn als het gaat om het doen van een wijkanalyse. Enerzijds is er de keuze om de aandacht te vestigen op de behoeften, gebreken en problemen van de wijk. Dit is volgens het rapport nog steeds de meest gebruikte manier en gebruikt een groot gedeelte van het beschikbare geld en professionele

inzet in de wijk. De andere keus is het ontdekken en benutten van de aanwezige kwaliteiten en vaardigheden van wijkbewoners. Deze keus lijkt beter te passen bij de participatiesamenleving waarin we sinds de troonrede van 2013 leven. Dit is een samenleving waarin iedereen die dat kan gevraagd wordt om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving. Wanneer mensen zelf vormgeven aan hun toekomst, voegen zij niet alleen waarde toe aan hun leven, maar ook aan de samenleving als geheel (Binnenlands Bestuur, 2013).

In een artikel over hun onderzoek naar het alledaagse roepen Beijer, de Groot, Hoeflak en Platenkamp (2015) op tot terughoudendheid en reflectie als het gaat over leefbaarheid en vernieuwd burgerschap in de wijk. Volgens hen moet je bij een wijkanalyse kijken naar wat er al gebeurt in de samenleving in plaats van de samenleving te bestoken met grootschalige sociale interventies. Hierover wordt het volgende gezegd: "Al te makkelijk wordt in wijken en buurten ingegrepen zonder te weten hoe het leven er uitziet, laat staan dat bekend is waartoe dat knutselen leidt".

2.5 Conclusie

Op basis van bovenstaande informatie kan geconcludeerd worden dat het gedeelte van een wijkanalyse dat ingaat op de al aanwezige kwaliteiten en vaardigheden van wijkbewoners het meest relevant is voor dit onderzoek. Dit omdat het onderzoek zich richt op overheidsparticipatie in aandachtswijken en het voor overheidsparticipatie nodig is dat aangesloten wordt bij wat er al in de samenleving gebeurt. Gedurende het onderzoek ligt de focus dan ook op dit gedeelte van een wijkanalyse, oftewel op het onderzoek naar de al aanwezige eigen kracht in een wijk. De definitie wordt in dit rapport beschreven als het vermogen van mensen om zelf oplossingen te bedenken en uit te voeren voor eigen problemen of behoeftes, al dan niet gebruikmakende van het eigen netwerk. Verder kan op basis van paragraaf 2.2 gesteld worden dat een goed onderzoek naar eigen kracht (voor overheidsparticipatie in aandachtswijken) inzicht moet geven in de volgende thema's:

- Inzicht in bestaande bewonersnetwerken.
- Inzicht in welke bestaande initiatieven
- Inzicht in aanwezige kwaliteiten van bewoners in de wijk.
- Inzicht in de mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van hun wijk.
- Inzicht in de ondersteuningsbehoefte van bewoners.
- Inzicht in de relatie (verhouding) tussen gemeente en bewoners.
- Inzicht waar activering van bewoners nodig is.

Dit betekent dat er bij deelvraag 2 onderzoek gedaan gaat worden naar zeven thema's namelijk: netwerken, initiatieven, kwaliteiten, eigenaarschap, ondersteuningsbehoefte, relatie bewoners-gemeente en activeringsbehoefte.

3. Onderzoeksmethodiek

Voordat ingegaan wordt op de resultaten van het onderzoek wordt in dit hoofdstuk kort toegelicht hoe het onderzoek is opgezet en hoe de resultaten zijn verwerkt. Allereerst wordt aandacht besteed aan de relatie tussen de verschillende deelvragen. Vervolgens wordt toegelicht welke strategieën (combinatie van onderzoeksmethoden) zijn gebruikt om deze deelvragen te beantwoorden.

De hoofdvraag van het onderzoek is:

Wat zijn bruikbare manieren van onderzoek in aandachtswijken waardoor gemeenten inzicht krijgen in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken?

1. Wat zijn de kenmerken van de onderzoeken naar aanwezige eigen kracht, die toegepast worden in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven), in vergelijking met oude manieren van onderzoeken?
2. Welke waarde heeft de informatie uit de onderzoeken naar eigen kracht gehad, om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken (overheidsparticipatie)?
3. Welke lessen kunnen geleerd worden van de manieren van onderzoek in Voorstad Oost (Deventer), Brabantpark (Breda) en Lijmbeek (Eindhoven)?

3.1. Onderzoeksmethode

Deelvraag 1

De eerste deelvraag is een inventariserende deelvraag waarin gezocht wordt naar de kenmerken van de drie verschillende onderzoeken die worden uitgevoerd bij de drie casussen (hst 1.7). Om deze inventarisatie zo compleet mogelijk te maken wordt ook onderzocht hoe en waarnaar voorheen onderzoek gedaan werd in aandachtswijken. Dit wordt vergeleken met de kenmerken van de drie nieuwe manieren van onderzoek die onderzocht zijn. Dit maakt het mogelijk om erachter te komen wat de vernieuwende elementen zijn in vergelijking met de oude manieren van onderzoeken.

Deelvraag 2

Deelvraag 2 is een analyserende deelvraag waar onderzocht wordt wat bij de drie casussen de waarde is van de opgehaalde informatie. Dit is gedaan door tijdens de interviews samen met de respondenten na te denken over welke waarde het verkregen inzicht over de zeven thema's heeft gehad of zou kunnen hebben voor een gemeente.

Deelvraag 3

Deelvraag 1 en 2 vormen de basis van het onderzoek op basis waarvan de drie casussen bij deelvraag 3 met elkaar vergeleken kunnen worden. Uit de verschillen en overeenkomsten die hieruit voortkomen kunnen vervolgens succes- en faalfactoren benoemd worden voor het doen van goed onderzoek. Hier kunnen lessen uit geleerd worden die belangrijke input leveren voor het beantwoorden van de hoofdvraag. De informatie uit de drie deelvragen samen maakt het uiteindelijk mogelijk om bruikbare manieren van onderzoek te benoemen, ofwel bepaalde bruikbare en vernieuwende aspecten hierin.

3.2. Onderzoeksstrategie

Voor dit onderzoek is de casestudy als voornaamste en overkoepelende onderzoeksstrategie gebruikt aangezien er drie manieren van onderzoek naar aanwezige eigen kracht als casussen worden gebruikt. Deze casussen zijn geselecteerd op basis van het feit dat ze zich onderscheiden van 'oude manieren' van onderzoeken die uitgevoerd worden in een wijk. Ze staan er namelijk om bekend dat ze vernieuwend zijn. Verder hebben twee van de drie manieren van onderzoek naar aanwezige eigen kracht met elkaar gemeen dat ze zijn of worden toegepast in aandachtswijken. De derde casus in Brabantpark Breda gaat in op een 'gewone' wijk. Daarmee zijn de omstandigheden

van de drie casussen niet geheel gelijk, maar de verwachting is wel dat er uit alle drie casussen interessante lessen geleerd kunnen worden voor een goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht. Er is bewust gekozen om een drietal casussen te onderzoeken en onderling te vergelijken, aangezien de kans op toevalligheden dan minder groot is. Hierdoor neemt de betrouwbaarheid van de resultaten toe.

Relevantie onderzoekscasussen

De casus Voorstad Oost is van 2010 tot 2017 in uitvoering, de casus Brabantpark is in 2015 afgerond, maar de casus in Lijmbeek is echter al in 2002 uitgevoerd. Normaal gesproken is een casus van veertien jaar geleden niet meer relevant voor een actueel onderzoek. Maar omdat er in de wereld van stedelijke vernieuwing en community building anno 2016 steeds vaker weer over de ABCD-methodiek wordt gesproken is het juist interessant om deze casus wel te onderzoeken.

Interviews met betrokken professionals

Voor het karakteriseren van de drie manieren van onderzoek naar aanwezige eigen kracht (deelvraag 1 en 2) zijn voornamelijk interviews afgenomen met de betrokken professionals. Welke professionals dit zijn is te lezen in hoofdstuk 1.7 van dit rapport. Door het interviewen van de personen die nauw betrokken zijn geweest bij het opzetten of uitvoeren van de onderzoeken kan ervan uit gegaan worden dat er een realistisch beeld ontstaan is. Op basis van hun ervaring en betrokkenheid bij de onderzoeken naar aanwezige eigen kracht zullen zij namelijk in staat zijn om een realistisch beeld te schetsen. Doordat per casus meerdere professionals geïnterviewd zijn, is de kans op toevalligheden verkleind. Voor het afnemen van de interviews is van tevoren een vragenlijst opgesteld die als leidraad heeft geleid tijdens de gesprekken (zie bijlage 1.). Hierdoor is er steeds vergelijkbare informatie verkregen, maar was er wel altijd ruimte voor aanvullende vragen (half-gestructureerde interviews). Bij het opstellen van deze vragenlijst is aangesloten bij de informatie die voortgekomen is uit het theoretisch kader. Zo zijn voor het beantwoorden van deelvraag 2 de zeven thema's uit de conclusie van het theoretisch kader meegenomen in de vragenlijst. Tijdens de interviewgesprekken zijn aantekeningen gemaakt en in overeenstemming met de respondenten zijn de gesprekken opgenomen. Op basis van deze opnamen en de aantekeningen zijn de gesprekken uitgewerkt in interviewverslagen (zie bijlage 2.). Bij het uitwerken in verslagen heeft al een eerste selectie van de informatie plaatsgevonden, aangezien steeds kritisch is bekeken welke informatie wel of niet relevant was voor het onderzoek. Vervolgens zijn de interviewverslagen ter accordering opgestuurd naar de respondenten die hierdoor de mogelijkheid kregen om – indien nodig – het interviewverslag te verbeteren.

Kwalitatieve tekstanalyse

Om de deelvragen te kunnen beantwoorden heeft uiteindelijk een kwalitatieve tekstanalyse van deze verslagen plaatsgevonden, waarbij gebruik is gemaakt van een codeermatrix. Per casus is een codeermatrix ingevuld (zie bijlage 3.) Hierbij zijn steeds overeenkomstige antwoorden met eenzelfde kleur weergegeven en zijn de belangrijkste antwoorden ('hoofdantwoorden') onderstreept. Op basis van deze codering zijn conclusies getrokken. Deze conclusies zijn tot slot verwerkt tot zelfstandig leesbare onderdelen van dit onderzoeksverslag. De validiteit bij het beantwoorden van deelvraag 1 en 2 is vergroot doordat niet alleen interviews zijn afgenomen, maar ook aanvullend literatuuronderzoek is gedaan. Op basis van de informatie uit de interviews zijn relevante bronnen opgezocht en geanalyseerd. De aanvullende informatie die hieruit voortgekomen is verwerkt in dit onderzoeksrapport en is vergeleken met de informatie die uit de interviews naar voren is gekomen. Op deze manier vindt er triangulatie plaats. Daarnaast zijn alleen bronnen gebruikt waarvan de auteur te achterhalen is en waarvan uitgegaan kan worden dat deze persoon kennis van zaken heeft. Dit heeft de kans op betrouwbare informatie vergroot. Voor het beantwoorden van deelvraag 3 wordt teruggegrepen op de informatie die verkregen is bij de eerste twee deelvragen. Dit betekent dat gebruik gemaakt is van zogenaamd 'bestaand

materiaal'. De resultaten van de eerste twee deelvragen worden gebruikt om verschillen en overeenkomsten tussen de drie manieren van onderzoek te vinden. Op basis daarvan is vervolgens gekeken worden welke faal- of succesfactoren er benoemd kunnen worden voor het doen van een onderzoek naar aanwezige eigen kracht in een wijk. Deze faal- en succesfactoren zijn tot slot nog vergeleken met de faal- en succesfactoren die de respondenten specifiek genoemd hebben in de interviewgesprekken. Van de informatie die gebruikt wordt voor de vergelijking is zojuist al aangetoond dat deze valide en betrouwbaar is, waardoor ervan uit gegaan kan worden dat deelvraag 3 zo ook op een valide en betrouwbare manier beantwoord wordt. Om de verschillen en overeenkomsten te kunnen benoemen is wederom gebruik gemaakt van een codeermatrix (zie bijlage 4.) De conclusies uit de codeermatrixen van deelvraag 1 en 2 zijn per interviewvraag ingevuld in één nieuwe codeermatrix. Op deze manier is informatie over de drie verschillende casussen naast elkaar gezet. Overeenkomstige antwoorden zijn wederom aangegeven met eenzelfde kleur (coderen). Op basis hiervan zijn overkoepelende conclusies getrokken die vervolgens verwerkt zijn tot zelfstandig leesbare onderdelen van dit onderzoeksverslag.

4. Onderzoeken in aandachtswijken in het verleden

Voordat we kunnen leren van inspirerende voorbeelden is het goed om stil te staan bij hoe er tot op heden onderzoek werd gedaan in aandachtswijken. In veel aandachtswijken wordt nog steeds – of gedeeltelijk - op deze manier gewerkt. In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van deze manier van werken aan de hand van interviews met respondenten van de drie onderzochte casussen, kort aangevuld met informatie uit relevante literatuur.

Diverse respondenten (Sijbring, Hoeflak en Bodd) typeren de manieren van onderzoek in het verleden als probleemgericht onderzoek doen. Gemeenten waren altijd op zoek naar knelpunten of problemen om op te lossen, waarbij werd uitgegaan van stedelijke gemiddeldes. Wanneer de cijfers over een wijk of buurt negatief afweken van dit gemiddelde werd een wijk of buurt als problematisch bestempeld. Verder benoemen een aantal respondenten (Sijbring, Tijhuis en Riemens) dat voorheen het beeld dat de gemeente had van een wijk voornamelijk bepaald werd door cijfers (bijvoorbeeld inkomensniveau, verhuissnelheid, leeftijdsopbouw, WOZ-waarden, werkloosheidscijfers etc.). Men hield zich bezig met statistische onderzoeken (o.a. enquêtes), waarbij voornamelijk onderzoek werd gedaan naar tevredenheid (meningen) van bewoners. Dit werd vervolgens aangevuld met gesprekken of interviews in de wijk. Ed Riemens, sociaal wijkbeheerder in Brabantpark Breda, stelt dat er enkel oppervlakkig gepraat werd met bewoners. Daarbij merkt hij op dat dit tot misverstanden kan leiden want de cijfers kunnen volgens hem slecht zijn, terwijl de bewoners wel tevreden zijn.

Met de onderzoeken die in het verleden werden uitgevoerd in aandachtswijken werd volgens een aantal respondenten (Tijhuis, Hofman en Beijer) vaak alleen informatie ‘opgehaald’. De onderzoeken werden zodanig ingericht dat eruit kwam wat bewoners vonden of wat ze wilden dat de gemeente ging doen. Dit had als gevolg dat het eigenaarschap om iets te doen met die informatie bij de gemeente of de onderzoekers kwam te liggen. Het kwam erop neer dat de gemeente informatie ophaalde zodat ze daarmee goede interventies dachten te kunnen plegen. In het verlengde hiervan benoemen een tweetal respondenten (Sijbring en Tijhuis) dat het onderzoek in het verleden vaak oppervlakkig van aard bleef. Er werd geen relatie met de wijk aangegaan waardoor je als onderzoeker de wijk of buurt niet voldoende kent en er slechts een oppervlakkige opsomming over de wijk of buurt ontstond. De vraag waarom bepaalde dingen gebeurden in een wijk of buurt bleef hierdoor onbeantwoord. Gerlinda Tijhuis, gebiedsregisseur sinds 2011 in Voorstad Oost Deventer, geeft aan dat je kennis mist over wat mensen zelf bij te dragen hebben als je niet goed weet wat er echt speelt en leeft in de wijk of buurt. Op deze manier ontstaan volgens haar geen kleine initiatieven, maar vaak alleen grote interventies. Dit is niet per se slecht volgens Tijhuis, maar je mist dan de kleine initiatieven die ook belangrijk zijn voor een wijk of buurt.

De manier van onderzoeken in het verleden wordt verder door een aantal respondenten (Hoeflak en Beijer) bestempeld als subjectief. Er werd vaak onderzoek gedaan vol van vooroordelen of wensbeelden. Onderzoekers gingen op pad met een gekleurd beeld op basis van de cijfers die ze kenden. Peter Beijer, onderzoeksleider van de casus Brabantpark Breda, beschrijft de oude manier van werken als volgt: ‘Je wilt iets en vervolgens ga je met een voorgenomen standpunt onderzoeken. Je denkt dat je objectief onderzoek doet maar uiteindelijk ga je doen wat je van tevoren al bedacht had’. In het verlengde hiervan geeft Riesje Paulissen, coördinator voor de toepassing van de ABCD-methode in Lijmbeek Eindhoven aan, dat de manier van werken in het verleden ook gekenmerkt werd door het feit dat opbouwwerkers voornamelijk aansloten bij de ‘usual suspects’. Ze ondersteunden de bestaande bewonersinitiatieven bij het uitvoeren van hun activiteiten. Hierbij is vaak niet een representatieve afspiegeling van de buurt betrokken, maar juist de meest assertieve en mondige burgers die dan vooral bezig zijn met wat ze zelf belangrijk vinden. Het beeld dat de respondenten hiermee schetsen wordt bevestigd door het beeld dat al eerder geschetst werd in dit rapport. Zo werd al eerder duidelijk dat de overheid van oudsher de rol van

regelgever en probleemoplosser op zich nam en zich van een voorschrijvende en verzorgende overheid ontwikkeld heeft naar een verbindende en faciliterende overheid (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010). De oude manieren van onderzoeken, die hierboven beschreven worden en gekenmerkt worden door hun probleemgericht karakter, passen perfect bij de rol die de overheid van oudsher in nam. Ook past de beschrijving die de respondenten geven bij de 'oude' rol van de planoloog zoals deze eerder beschreven werd, namelijk het zelf plannen bedenken en uitvoeren (Leeflang, Van der Wouden, Witsen, Bijlsma, & Hoekstra, 2015). Tot slot werd eerder in dit rapport aangegeven dat er volgens het rapport 'Wijkontwikkeling op eigen kracht' twee keuzes zijn als het gaat om het doen van een wijkanalyse. Enerzijds is er de keuze om de aandacht te vestigen op de behoeften, gebreken en problemen van de wijk. De andere keus is het ontdekken en benutten van de aanwezige kwaliteiten en vaardigheden van wijkbewoners. Die eerste optie wordt door het rapport, dat in 2005 gepubliceerd werd, bestempeld als de meest gebruikte manier van het doen van onderzoek in wijken (Welling, Feijen, & van Engelen, 2005). Dit past wederom bij het beeld dat de respondenten hierboven geschetst hebben en bevestigt dat dit de manier van werken uit het verleden weerspiegelt.

5. Casus Voorstad Oost

In dit hoofdstuk wordt de casus Voorstad Oost beschreven. Voorstad Oost is een wijk in Deventer die in de periode van 2010 tot 2017 extra aandacht krijgt van de gemeente. Achtereenvolgens worden in dit hoofdstuk de kenmerken van het onderzoek Voorstad Oost beschreven (paragraaf 5.1) en de informatie die hiermee verkregen is en de waarde daarvan (paragraaf 5.2). Bij de beschrijving van de verkregen informatie en de waarde daarvan in paragraaf 2 wordt aangesloten bij de zeven thema's die uit het theoretisch kader naar voren zijn gekomen (zie paragraaf 2.4). Hiermee wordt de informatie verzameld om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de deelvragen één en twee van dit onderzoek.

De informatie over deze casus is grotendeels verkregen door het voeren van interviews met onderstaande professionals:

- Jantine Sijbring – Gebiedsregiseur tijdens de visievorming (2008-2010)
- Gerlinda Tijhuis – Gebiedsregiseur tijdens uitvoering visie en opstellen visie 2.0 (2010 – heden)
- Joop Hofman – Extern adviseur bij het ontwikkelingsproces

Van de interviews zijn interviewverslagen gemaakt (bijlage 2.) die vervolgens zijn gecodeerd in een codeermatrix (zie bijlage 3.) De informatie uit deze codeermatrix is samen met aanvullende literatuur gebruikt om dit hoofdstuk te schrijven.

5.1. Kenmerken van de casus Voorstad Oost

De kenmerken van het onderzoek dat is uitgevoerd in Voorstad Oost zullen hieronder beschreven worden aan de hand van de aanleiding en de grootte van het onderzoek, de thema's die centraal hebben gestaan, de methoden van informatie verzamelen en de informatie die is opgehaald.

Aanleiding en grootte van het onderzoek

In 2006 stond de leefbaarheid onder druk in de Deventer wijk Voorstad Oost. De gemeenteraad gaf daarom opdracht om een visie en knelpuntenanalyse voor de wijk op te stellen. Jantine Sijbring heeft destijds in opdracht van de gemeente Deventer het visietraject uitgevoerd. Sijbring heeft veel gesprekken gevoerd met bewoners en werkers in de wijk om deze visie te vormen. Bij het visietraject waren dan ook een projectgroep vanuit de gemeente, een bewonersgroep en een aantal werkers uit de wijk betrokken. De wijkvisie was een middel om andere middelen los te krijgen bij de gemeenteraad. De projectgroep vanuit de gemeente was vooral betrokken bij de uitvoering, ze dachten mee over het proces en namen deel aan gesprekken met bewoners. De betrokken bewonersgroep voelde de visie als die van hun, ze waren ook ambassadeurs van de visie en brachten signalen uit de wijk in. Toen in 2010 Gerlinda Tijhuis begon als gebiedsregiseur van Voorstad Oost lagen de wijkvisie en het uitvoeringsprogramma er al. Er was daardoor ruimte (budget) en draagvlak om aan de slag te gaan. Tijhuis wist vanwege haar ervaringen in een andere wijk, waar ze te maken had met grote projecten en verzuurde bewonersgroepen, hoe ze het in ieder geval niet wilde doen in Voorstad Oost. Tijhuis is vervolgens samen aan de slag gegaan met een team van professionals. De kern van dit team bestond uit vier professionals.

Centrale thema's

De wijkvisie die in 2009 is opgesteld bestond uit negen thema's, namelijk: sociaal, leefbaar en veilig, wonen en woningen, wijk economie, verkeer en parkeren, milieu, duurzaamheid, ruimte en beeldkwaliteit & archeologie en monumenten (Gemeente Deventer, 2009). Volgens Sijbring waren bij het onderzoek de bestaande bewoners het uitgangspunt, daarnaast moet er verbinding ontstaan tussen bewoners onderling en tussen bewoners en de gemeente. Het doel van de aanpak was om mensen weer positief te krijgen en de basis op orde te maken (schoon, heel & veilig en het onderhoud van de woningen en openbare ruimte). Die basis op orde brengen was nodig om vertrouwen te krijgen bij de bewoners en snelle successen te boeken. Het verval van de wijk kwam mede doordat de basis (schoon, heel & veilig) niet meer op orde was. Het versterken van de

identiteit van de wijk dat hierdoor zou optreden, moest leiden tot binding en trots bij bewoners. Tijdens de periode vanaf 2010 tot op heden (de uitvoeringsfase) is de aanpak volgens Hofman en Tjihuis 'Issue independent', er is niet specifiek onderzoek gedaan naar bepaalde thema's. Dit is bewust gedaan, omdat de overtuiging is dat je als onderzoeker geïnteresseerd moet zijn in de heilheid van de mens. De onderzoekers zijn gewoon in gesprek gegaan met mensen, alle onderwerpen die bewoners dan noemen doen ertoe.

Manier van informatie verzamelen

In de periode van visievorming (2008 - 2010) is er informatie verzameld door gesprekken te voeren met bewoners en professionals. Dit is gedaan tijdens losse gesprekken, drie grote bijeenkomsten in deelbuurten en door gesprekken te voeren met een bewonersgroep. Het doel van het voeren van gesprekken was om het vertrouwen van bewoners in de gemeente terug te winnen en om contact te maken met de wijk en daardoor in verbinding te komen. Daarnaast heeft de afdeling Kennis en Verkenning van de gemeente Deventer allerlei cijfers over de wijk opgeleverd, maar daar is volgens Sijbring uiteindelijk weinig mee gedaan. Het proces valt volgens Sijbring samen te vatten als: "Visie, verbinding, resultaat; in gesprek gaan over vergezichten en samen dromen over de toekomst van de wijk".

Volgens Tjihuis is vanaf 2010 het verkrijgen van inzicht in de wijk een continu onderdeel van het werk. Er wordt een echte relatie aangegaan en het wordt als belangrijk gevonden om er gewoon te zijn: actief in gesprek gaan, aanspreekbaar zijn, alledaagse gesprekken opvangen, continue kijken hoe dingen gaan, luisteren en openstaan voor signalen. In het boekje 'Ritselmanagement voor dummies' beschrijft Tjihuis (2015) wat die relatie aangaan vraagt van een professional: "Dit vraagt om oprechte en intrinsiek gemotiveerde interesse in de wijk en de mensen die er wonen en werken, maar tegelijkertijd ook jezelf bloot durven geven. Een soort van wederkerigheid op menselijk niveau, waarmee iedereen voelt dat de ander echt samen met jou de klus wil klaren". Ook wordt er in Voorstad Oost gezorgd dat het netwerk van sleutelfiguren (bewoners) op orde is en dat men daarmee in gesprek blijft. Het aangaan van relaties maakt het mogelijk om verbanden te zien. Er is bewust gekozen om dit te laten doen door professionals die al in de wijk aanwezig waren. Hun rol is niet alleen om aan te sluiten bij wat nodig is, maar ook (actief) te zoeken naar de vraag die (nog) niet gesteld is. Volgens Hofman is de aanpak te typeren als een actie-handelingsonderzoek. Daarmee bedoelt Hofman dat er wordt geleerd door te doen en men uitgaat van een pragmatische aanpak.

Opgehaalde informatie

Door het onderzoek in Voorstad Oost is er inzicht verkregen in onveiligheid, wietteelt, prostitutie en het gebrek aan vertrouwen van bewoners in de gemeente. In de periode na 2010 is er ook inzicht verkregen in hoe mensen zich tot elkaar verhouden, wat hun gedrag is, waar energie zit, welke belemmeringen mensen hebben, wat mensen kunnen en waar mensen lol in hebben. Als informatie werd aangetroffen werd continue de vraag gesteld wat bewoners daar zelf mee kunnen en willen doen. Dat is belangrijk om een cultuuromslag te krijgen bij bewoners. Van 'klagen over' naar 'zelf en samendoen'.

5.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan

In deze paragraaf wordt beschreven welke informatie er is opgehaald over de zeven thema's die uit het theoretisch kader naar voren zijn gekomen en de waarde daarvan om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken.

In Voorstad Oost is er veel inzicht verkregen in de *aanwezige bewonersnetwerken*. Er is veel inzicht ontstaan in welke mensen elkaar kennen, hoe onderlinge verhoudingen liggen, wie samen zijn en waar connecties liggen. In het begin van de aanpak is er gestart met het leren kennen van sleutelfiguren, maar vervolgens is ook verder gegaan. De waarde van deze informatie is dat je meer contacten krijgt als professional. Dat is niet alleen leuk, maar mensen gaan jou ook weten te vinden.

Hierdoor zijn in Voorstad Oost ook meer mensen actief geworden. Ook kom je er op die manier achter waar de energie zit. Dat is belangrijk, want energie is de motor van ontwikkeling. Stabiliteit is ook belangrijk, dus mensen die een stabilisator zijn voor anderen moet je ook kennen en benutten. Daarnaast kun je door de opgedane kennis over netwerken de juiste vorm en aanpak bepalen.

In de beginperiode van de aanpak (2008-2010) is veel inzicht verkregen in de *aanwezige bewonersinitiatieven*. Er waren namelijk weinig initiatieven en dat was een slecht teken. In de periode vanaf 2011 was het aan het begin van die periode belangrijk om alle initiatieven te kennen. Initiatieven zorgen namelijk voor de ontwikkeling van een wijk. Door het kennen van de initiatieven wordt het ook mogelijk om als professional de relatie tussen bewoners te versterken. Aanwezig zijn moet je blijven doen, maar door het ontstane vertrouwen van bewoners in de gemeente en het ontstane netwerk vertrouwt de gemeente er nu wel op dat ze makkelijker worden gevonden als mensen ondersteuning nodig hebben. Daardoor is kennis van alle initiatieven nu minder belangrijk.

In de periode van visievorming (2008-2010) is er weinig inzicht verkregen in de *aanwezige kwaliteiten van bewoners*. Van de betrokken bewonersgroep werden talenten wel zichtbaar, maar dit waren toch nog voornamelijk de 'usual suspects'. Vanaf 2011 is er van de mensen die in beeld kwamen wel inzicht ontstaan in hun aanwezige kwaliteiten. Tjinhuis refereert aan Jim Diers – autoriteit op het gebied van neighbourpower in de VS – die aangeeft dat iedereen volgens hem 'gifts' heeft. Dit kan zijn vanuit het hoofd, het hart of met de handen. Traditioneel zijn gemeentes alleen in contact met bewoners die met het hoofd werken. In Voorstad Oost is in de uitvoering consequent opengestaan voor alle drie de groepen. De waarde van de informatie over aanwezige kwaliteiten is dat je maatwerk kan leveren waardoor veel mensen actief zijn geworden die vanuit het hoofd, het hart of met de handen een bijdrage leveren. Hierdoor wordt het mogelijk om als gemeenschap op je eigen diensten te bouwen en kan het voor een gemeente goedkoper worden.

Er is in Voorstad Oost veel inzicht verkregen over *de mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van de wijk*. In de beginperiode van de gebiedsaanpak voelden bewoners zich geen eigenaar. Ze waren van mening dat de gemeente en woningcorporatie dat waren en gingen daar klagen. Mensen voelden zich wel eigenaar van het sociale leven, er was een 'zo doen we dat hier' mentaliteit. Eigenaarschap in de openbare ruimte was er in het begin nauwelijks. Dit is echter niet objectief onderzocht maar bleek op basis van gevoel en ervaringen in de buurt. Door de gebiedsaanpak is het gevoel van eigenaarschap wel veranderd. Een onderzoek van de Universiteit van Utrecht toonde in 2014 aan dat de bereidheid om actief te zijn in de openbare ruimte in Voorstad Oost inmiddels 10% hoger ligt dan in andere wijken en dorpen van de gemeente Deventer (Hofland, 2014). De informatie over eigenaarschap heeft veel waarde voor een gemeente. Zolang bewoners zich geen eigenaar voelen van het probleem, en daarmee ook niet van de oplossing, zullen mensen niet zelf in beweging komen. Daarnaast zorgt eigenaarschap er voor dat mensen trots worden op zichzelf, anderen en de wijk.

Vanaf 2011 is er steeds meer inzicht ontstaan in *de ondersteuningsbehoefte van bewoners*. Niet iedereen is even zelfredzaam, zeker in het begin was dat zo. Bij nieuwe initiatieven werd vooral duidelijk wat de behoefte was. Er werd gewoon aan mensen met een idee gevraagd wat ze nodig hadden, vaak werd de ondersteuningsbehoefte dan wel duidelijk. Er werd geprobeerd om mensen uit te dagen het maximale uit zichzelf te halen, anderzijds werd er zeker in het begin weleens de keuze gemaakt om een initiatief maximaal te ondersteunen om het zeker tot een succes te maken (vanuit strategisch oogpunt). Je moet beginnen bij ambities in plaats van ondersteuningsbehoefte. Zet in op het compenseren van tekorten of het versterken van ambities. De waarde van deze informatie voor een gemeente is dat je aanvullend kan zijn op bewoners om hun initiatieven toch mogelijk te maken.

Er is veel inzicht verkregen over *de relatie tussen gemeente en bewoners*. Er was onder de bewoners veel onvrede, boosheid, weinig vertrouwen en bewoners voelden zich in de steek gelaten door de gemeente. Andersom had de gemeente weinig gevoel bij de wijk. Een goede relatie is essentieel voor een goed eindresultaat. De onderzoekers waren erop gespitst om een relatie te creëren waarin bewoners zich zo veel mogelijk konden ontplooien. Dat heeft volgens de respondenten blijvende aandacht nodig, want dat vraagt een cultuuromslag in denken en doen, zowel bij bewoners als bij de gemeente.

De respondenten geven aan moeite te hebben met het woord '*activering*'. Ze geven aan dat activeren niet werkt, omdat er dan geen intrinsieke motivatie is en er niet wordt aangesloten bij de kwaliteiten van een bewoner. Ook is activering simpelweg niet nodig. Mensen willen zich namelijk wel eigenaar voelen en iets doen. Belemmeringen wegnemen als gemeente is voldoende. Soms zijn er wel mensen die niet voldoen aan de normen van de samenleving, daar zou je iets mee kunnen doen. Maar zet dan geen project op, maar ga nadenken over hoe je mensen kan raken zodat ze wel verantwoordelijkheid nemen. Het is slimmer om 'er te zijn' en open te staan voor mensen die zelf wat willen; op zo'n moment kan je dan ondersteuning bieden.

De respondenten benoemen informatie over de volgende drie thema's als meest waardevol voor een gemeente om te kunnen participeren in aandachtswijken:

1. Inzicht in bewonersnetwerken. *Alle drie de respondenten noemen dit in hun top drie.*
Door bewonersnetwerken te kennen kun je kwaliteiten van bewoners ontdekken en de juiste vorm van je aanpak bepalen.
2. Kwaliteiten van bewoners. *Twee respondenten noemen dit in hun top drie.*
Door deze te kennen kan je er gebruik van maken in je aanpak.
3. De mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van de wijk of delen daarvan. *Twee respondenten noemen dit in hun top drie.*
Zolang bewoners zich geen eigenaar voelen van de problemen en daarmee ook niet van de oplossingen in hun wijk, zullen ze zelf niet in beweging komen. Informatie over het gevoel van eigenaarschap is daarom belangrijk.

Volgens Tjihuis, de gebiedsregisseur van Voorstad Oost sinds 2010, is de combinatie van informatie over bewonersnetwerken, kwaliteiten van bewoners en de ondersteuningsbehoefte de succesfactor in Voorstad Oost.

Ook zijn er volgens de respondenten een aantal thema's die belemmerend hebben gewerkt om als gemeente goed te kunnen participeren in de wijk. In de visie-fase (2008-2010) waren vooral het ontbreken van geloof in de kracht van mensen in de wijk (door de gemeente) en de houding van bewoners 'wij doen ook niks' belemmerend. Het is volgens Sijbring moeilijk om als gemeente te participeren in een wijk met boze mensen. Daarna was het volgens Tjihuis, naast die boosheid, vooral de formele structuur van de gemeente die niet aansluit bij bewonersinitiatieven. De structuur binnen een gemeente is plan-do-check-act en bewonersinitiatieven ontstaan meer organisch. Over haar eigen rol geeft Tjihuis aan dat ze 60% van haar tijd bezig is om het systeem binnen de deur te houden en niks te laten 'verpesten' in de wijk. Daarnaast was ook de relatie tussen bewoners en de gemeente belemmerend, maar volgens Tjihuis is dat niet zozeer een belemmering maar moet je daar gewoon iets mee.

Tot slot hebben de respondenten op basis van hun ervaringen in Voorstad Oost een aantal lessen die ze mee zouden willen geven aan andere gemeenten in Nederland. Sijbring geeft aan dat een gemeente maatwerk moet durven leveren. Ze moeten mensen aan het roer zetten die leven voor de wijk en mensen benutten die met het hart durven te werken. Tjihuis benadrukt het belang om gewoon te gaan doen. Gemeenten moeten niet te veel tijd steken in de analyses, maar de wijk in duiken en relaties aangaan zoals ze thuis ook zouden doen. Hofman sluit hierop aan en geeft aan dat

gemeenten klein onderzoek moeten doen, waarbij ze in staat zijn om te handelen met de uitkomsten.

5.3 Slotsom

De casus Voorstad Oost kenmerkt zich doordat de gemeente Deventer zelf het onderzoek en de aanpak uitvoert in de wijk. In Voorstad Oost is de gemeente in contact getreden en een echte relatie aangegaan met de inwoners en ondernemers van de wijk. Het onderzoek en de aanpak zijn issue independent, alles wat bewoners noemen doet ertoe. Er is consequent opengestaan voor alle soorten mensen met gifts 'by the head, by the heart, by the hands'. De onderzoekers waren erop gespitst om een klimaat te creëren waarin bewoners zich maximaal konden ontplooiën. Hierdoor zijn veel mensen actief geworden. Het meest typerende is de uitspraak van Gerlinda Tijhuis waarin ze aangeeft dat er een soort van wederkerigheid op menselijk niveau is ontstaan, waarin bewoners voelen dat de (vertegenwoordigers) van de gemeente echt samen met bewoners de klus willen klaren. Ook het onderzoeken met als doel om een cultuuromslag te krijgen, is opmerkelijk. Als informatie werd aangetroffen werd continue de vraag gesteld wat bewoners daar zelf mee kunnen en willen doen. Dat is belangrijk om een cultuuromslag te krijgen bij bewoners. Van 'klagen over' naar 'zelf en samendoen' gaven de respondenten aan.

6. Casus Brabantpark Breda

In dit hoofdstuk wordt de casus Brabantpark Breda beschreven. Brabantpark is een 'gewone' wijk in Breda. Brabantpark onderscheidt zich daarmee van Voorstad Oost en Lijmbeek aangezien dit twee aandachtswijken zijn. Dit hele onderzoek richt zich in principe op aandachtswijken, maar omdat de verwachting was dat de manier van onderzoeken in Brabantpark ook interessant zou kunnen zijn voor aandachtswijken is tevens de casus Brabantpark onderzocht. Het onderzoek in de wijk Brabantpark wordt door de onderzoekers ook wel 'het onderzoek naar het alledaagse' genoemd. In dit hoofdstuk zullen de kenmerken van het onderzoek in Brabantpark, de verkregen informatie en de waarde daarvan worden beschreven. Hiermee wordt wederom (gedeeltelijk) antwoord gegeven op de deelvragen één en twee van dit onderzoek.

De informatie over deze casus is hoofdzakelijk verkregen door het voeren van interviews met onderstaande professionals:

- Peter Beijer – Onderzoeksleider en initiator onderzoek/ Eigenaar *Bureau 77*
- Jolanda Hoeflak – Zelfstandig onderzoeker/ Eigenaar van de Bril van Jane
- Ed Riemens – Sociaal wijkbeheerder Breda Zuidoost (stadsdeel waar Brabantpark onder valt)

Van de interviews zijn interviewverslagen gemaakt (zie bijlage 2.) die vervolgens zijn gecodeerd in een codeermatrix (zie bijlage 3.) De informatie uit de codeermatrix is samen met aanvullende literatuur gebruikt om dit hoofdstuk te schrijven.

6.1 Kenmerken van de casus Brabantpark

Om de manier van onderzoeken in de casus Brabantpark te karakteriseren wordt hieronder ingegaan op de aanleiding en de grootte van het onderzoek, de thema's die centraal hebben gestaan, de manier van informatie verzamelen en welke informatie uiteindelijk is opgehaald.

Aanleiding

Peter Beijer wilde promoveren op organische wijkontwikkeling. Beijer had een afkeer ontwikkeld tegen grote herstructureringsprojecten en zijn eigen sturende houding in eerder werk. Beijer wilde daarom onderzoek doen naar leefbaarheid in 'gewone' wijken. De hypothese was dat als er goed onderzoek zou worden gedaan, de beelden die professionals van een wijk hebben vaak niet kloppen met de werkelijkheid.

Grootte van het onderzoek

Het onderzoek vond plaats in de periode 2013-2015 en heeft twee en een half jaar geduurd. Het onderzoek vond plaats in drie wijken en werd uitgevoerd door vier zelfstandig onderzoekers en een kerngroep van vijf studenten. Daarnaast waren bewoners, de politie, de welzijnsinstelling en andere organisaties uit de wijk betrokken. Ed Riemens was namens de gemeente Breda betrokken. De wijkraad had volgens Jolanda Hoeflak en Peter Beijer een soort van opdrachtgeversrol. De wijkraad ervoerde studentenoverlast, wat ook een aanleiding was voor de start van het onderzoek. De formele opdrachtgever was echter de provincie Noord-Brabant. De provincie, de NHTV internationaal hoger onderwijs Breda en Peter Beijer investeerden gezamenlijk geld en tijd. In totaal kostte het onderzoek één miljoen euro. Een klankbordgroep van professionals reflecteerden vooraf, tijdens en na het onderzoek op de onderzoeksmethode.

Centrale thema's

Bij het onderzoek naar het alledaagse in Brabantpark Breda stonden de volgende thema's centraal:

1. Leefbaarheid

Er is door de onderzoekers onderzocht wat leefbaarheid is en of dit hetzelfde is wat 'gewone' buurtbewoners onder leefbaarheid verstaan. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar hoe

mensen samenleven in Brabantpark Breda. Beijer geeft aan dat de onderzoekers zich vervolgens hebben afgevraagd of je leefbaarheid kan aanjagen en wat dat dan oplevert.

2. Parkeerprobleem en studentenoverlast.

Bij de aanvang van het onderzoek was er volgens de wijkraad een parkeerprobleem en was er studentenoverlast. In eerste instantie heeft het onderzoek zich ook op deze problemen gericht. Hierdoor werd het onderzoek een actie-handelingsonderzoek. Daar is volgens Beijer en Hoeflak uiteindelijk mee gestopt, want onbewust werd er naar een oplossing van een probleem gezocht en dat is geen open onderzoek doen.

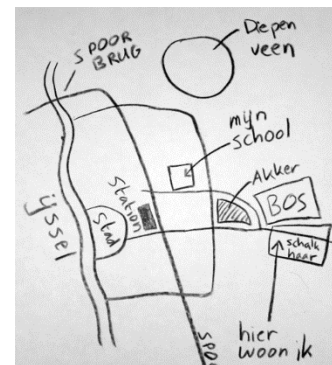
Manier van informatie verzamelen

De methode die na het stoppen van het actie-handelingsonderzoek is gebruikt gaat uit van contact leggen, relaties aangaan en het aangaan van echte gesprekken. In het artikel 'kijken naar het alledaagse' (Beijer, De Groot, Hoeflak, & Platenkamp, 2015) vertellen de onderzoekers "Wij zijn op zoek gegaan naar aanknopingspunten om te begrijpen hoe mensen in de dagelijkse praktijk, in hun eigen omgeving, vormgeven aan hun samenleven. Een micro-sociologische benadering: kijken en luisteren in 'gewone' wijken, naar 'petites histoires'; kijken naar wijken of buurten zoals ze zijn." Volgens Ed Riemens, sociaal wijkbeheerder van de gemeente Breda, was dit onderzoek vrij intensief door het voeren van lange gesprekken. Volgens Riemens duurden die gesprekken soms wel een half uur per actor. Opvallend is dat de onderzoekers zelfs aangaven dat er diepte-interviews waren afgelegd van wel drie uur. Volgens Beijer en Hoeflak is het onderzoek eigenlijk niets anders dan kijken, praten, luisteren en aanwezig zijn in de wijk. Hoeflak geeft aan dat de methode die wordt toegepast Naturalistic Inquiry wordt genoemd. Naturalistisch onderzoek bestudeert hoe mensen met elkaar samenleven. De ervaringen en inzichten van mensen zelf staan daarbij voorop (Beuving & De Vries, 2014). Volgens Beijer werd er op een natuurlijke manier onderzoek gedaan. Er werd een spoor gevolgd tot de onderzoekers niks nieuws hoorden (saturatie), vervolgens werd dan een nieuw spoor opgepakt.

De theorie achter dit onderzoek was volgens Beijer om een verhaal te schrijven dat teruggelegd kan worden in de wijk. Voor dit onderzoek zijn verschillende manieren van informatie verzamelen gebruikt, namelijk:

- Gesprekken op straat en aan de deur met bewoners (zowel 'gewone' bewoners als sleutelfiguren)
- Gesprekken met focusgroepen
- Diepte-interviews bij mensen thuis
- Gedrag van mensen is geobserveerd
- Foto's en mental maps gemaakt
- Interviews met professionals

Wat volgens Beijer belangrijk is, is dat het onderzoeksteam voortdurend reflecteerde op haar eigen gedachtes en handelen. Ook is er nooit gevraagd naar een mening volgens Beijer, er is altijd gevraagd naar wat mensen doen.

Figuur 2. Een voorbeeld van een mental map. (Geeft aan hoe de persoonlijke perceptie van een persoon is van zijn geografische omgeving, de manier waarop hij zijn ruimtelijke omgeving structureert).

Opgehaalde informatie

Door het onderzoek is er inzicht verkregen over wat burens inhoudt en wat routines, rituelen en routes zijn van bewoners in Brabantpark. Ook bleek volgens Beijer dat bewoners in Brabantpark heel zelfredzaam zijn en over het algemeen best tevreden met hun leven. Volgens Hoeflak bleek er veel verschil te zijn tussen hoe bewoners tegen bepaalde zaken aankeken en hoe professionals dat deden. De informatie die is opgehaald is geanalyseerd, teruggelegd bij bewoners en vervolgens opnieuw geanalyseerd. In de analyse is dicht bij de woorden gebleven die mensen zelf gebruiken. Het onderzoeksteam is dat wat ze tegenkwamen 'alledaagsheid' gaan noemen.

6.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan

In deze paragraaf wordt beschreven welke informatie er is opgehaald over zeven relevante thema's (zie paragraaf 2.4.) en de waarde daarvan om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken.

Door het onderzoek in Brabantpark is er veel inzicht verkregen in de *aanwezige bewonersnetwerken*. Wat volgens Beijer opviel was dat oude familienetwerken zijn vervangen door nieuwe fijnmazige netwerken die groter en sterker zijn. Ook bleken deze nieuwe netwerken volgens Hoeflak rijk aan diversiteit. Wat verder opviel was dat hoe langer mensen in de wijk woonden hoe groter hun netwerk was. Ook zijn er gradaties in wat mensen voor elkaar (willen) doen en mensen blijken zelf heel goed te weten wat de norm is.

Door het onderzoek is er weinig inzicht verkregen in *aanwezige bewonersinitiatieven*. Hier is ook niet specifiek naar gezocht. Sleutelfiguren uit Brabantpark vertelden hier wel wat over, maar 'gewone' mensen weinig. Ondanks dat er weinig inzicht is verkregen in aanwezige bewonersinitiatieven wordt door de onderzoekers toch aangegeven dat het opmerkelijk is hoeveel mensen zelf en samendoen. De waarde van dit inzicht voor een gemeente is dat je erop kan vertrouwen dat bewoners wat voor elkaar betekenen.

Volgens Beijer is er in Brabantpark veel inzicht ontstaan in *de kwaliteiten van bewoners*, maar dan alleen van de bewoners die de onderzoekers hebben leren kennen. Hoeflak gaat er altijd vanuit dat bewoners veel kwaliteiten hebben en die op een eigen manier inzetten. Het verkregen inzicht kan een gemeente vertrouwen geven in een wijk en haar bewoners.

Ook is er door het onderzoek inzicht verkregen over *de mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van de wijk*. Mensen voelden Brabantpark echt als hun wijk, waarin ze het zelf wel regelden. De respondenten hebben aangegeven dat bewoners van Brabantpark grip hebben op hun eigen leven en hun omgeving.

Ondanks dat er niet gezocht is naar *de ondersteuningsbehoefte van bewoners* is er wel een beetje inzicht in ontstaan. Er was in Brabantpark geen noodzaak aan ondersteuning. Mensen gaven wel aan behoefte te hebben aan een bepaalde zekerheid van zorg op het moment dat het echt nodig was. Wat opviel tijdens het onderzoek was dat bewoners onbewust hun eigen issues vertaalden in gemeentetaal om dingen voor elkaar te krijgen.

Door het onderzoek is er veel inzicht ontstaan in *de relatie tussen de gemeente en bewoners*. Volgens Beijer bleken ze elkaar amper te kennen. Hoeflak geeft ook aan dat bewoners en gemeente elkaar nauwelijks kenden. De respondenten gaven aan dat het belangrijk is om er als gemeente gewoon 'te zijn'. Als gemeente zou je moeten beginnen met gewoon eens praten en interesse hebben. Zorg ervoor dat je mensen kent en dat mensen jou kennen, daardoor weten mensen je te vinden als het echt nodig is.

Er is door het onderzoek weinig inzicht ontstaan over *waar activering van bewoners nodig is*. Hoeflak geeft aan dat het ook niet interessant is voor een gemeente om dit te weten. "Alsof mensen die nu niet actief zijn opeens actief worden als de gemeente dat wil, dat werkt zo niet", geeft Hoeflak aan.

Volgens de drie respondenten is 'het alledaagse' het belangrijkste voor een gemeente om te weten over een wijk. Door dit onderzoek is een wereld ontdekt die ze nu kunnen beschrijven, terwijl dat voorheen niet kon. Alle dingen die de onderzoekers tegenkwamen tijdens het onderzoek zijn ze het alledaagse gaan noemen. Vanuit de eerdergenoemde thema's worden er door Hoeflak wel een aantal thema's genoemd als meest waardevol voor een gemeente, namelijk:

1. Aanwezige bewonersnetwerken.

Het is belangrijk om te weten welke netwerken er zijn en wat burens inhoudt.

2. Aanwezige bewonersinitiatieven

Zodat je er als gemeente van af kunt blijven en niet kapot maakt.

3. De relatie tussen bewoners en de gemeente.

Die stond in Brabantpark vol van misverstanden, daar zou je dus iets mee moeten.

De overige respondenten hebben geen specifieke thema's benoemd.

Op de vraag welke thema's belemmerend hebben gewerkt om als gemeente goed te kunnen participeren in de wijk zijn de respondenten niet ingegaan. Dit kan komen doordat dit onderzoek niet door de gemeente is uitgevoerd maar door externe onderzoekers. Wel wordt er aangegeven dat de relatie tussen bewoners en de gemeente bol stond van misverstanden en de gemeente daar iets mee zou moeten.

Tot slot benoemen de respondenten een aantal lessen die ze op basis van hun ervaringen met het onderzoek naar het alledaagse in Brabantpark mee zouden willen geven aan andere gemeenten. Ed Riemens benadrukt het belang van schaalniveau, namelijk dat je niet te groot moet denken en moet proberen om de energie op buurtniveau te pakken. Hoeflak geeft aan dat gemeenten moeten gaan oefenen om te kijken naar het alledaagse. Daar zouden ze volgens haar voorlopig nog maar even mee moeten blijven oefenen. Beijer wil ook de waarde van het alledaagse meegeven aan andere gemeenten.

6.3 Slotsom

In Brabantpark zijn onafhankelijke onderzoekers onderzoek gaan doen naar wat leefbaarheid inhoudt in een 'gewone' wijk en wat bewoners van de wijk daar zelf onder verstaan. Opvallend is dat de aanpak in de basis heel eenvoudig is, namelijk 'kijken, praten, luisteren en aanwezig zijn in de wijk'. Er zijn een veelvoud aan manieren gebruikt om dat 'kijken, praten en luisteren' te doen. Door die veelvoud is inzicht ontstaan vanuit verschillende hoeken. Er is door de onderzoekers op een hele natuurlijke wijze onderzoek gedaan. Er werd een spoor gevolgd totdat er geen nieuwe informatie kwam (saturatie), vervolgens werd dan een nieuw spoor opgepakt. Door het onderzoek is inzicht ontstaan hoe mensen samenleven in een wijk die nog niet 'verpest' is door de aanwezigheid van veel professionals. De uitkomsten van het onderzoek, net als de onderzoekers, geven een bepaald soort van berusting. Doe maar rustig aan gemeente, de wijk redt zichzelf wel (tot op zekere hoogte). Belangrijk om te vermelden is dat Brabantpark geen aandachtswijk is. Er zijn geen (urgente) leefbaarheidsproblemen.

7. Casus Lijmbeek Eindhoven

In dit hoofdstuk wordt de casus Lijmbeek beschreven. Lijmbeek is een wijk in Eindhoven en ligt naast de bekendere aandachtswijk Woensel-West. In dit hoofdstuk zullen enerzijds de kenmerken van het onderzoek in Lijmbeek beschreven worden (paragraaf 7.1) en anderzijds zal de verkregen informatie en de waarde daarvan worden beschreven (paragraaf 7.2). Net als in voorgaande hoofdstukken wordt bij paragraaf 7.2 aangesloten bij de thema's die in het theoretisch kader worden benoemd die belangrijk zijn voor een gemeente om te participeren in aandachtswijken. Met dit hoofdstuk wordt (gedeeltelijk) antwoord gegeven op de deelvragen één en twee van dit onderzoek.

De informatie over deze casus is met name verkregen door het voeren van interviews met onderstaande professionals:

- Johan Bodd – Methodisch begeleider ABCD-methode vanuit de Fontys Hogeschool
- Riesje Paulissen – Projectcoördinator ABCD-methode in Lijmbeek

Van de interviews zijn interviewverslagen gemaakt (zie bijlage 2.) die vervolgens zijn gecodeerd in een codeermatrix (zie bijlage 3.) De informatie uit de codeermatrix is samen met aanvullende literatuur gebruikt om dit hoofdstuk te schrijven.

7.1 Kenmerken van de casus Lijmbeek

De kenmerken van het onderzoek dat is uitgevoerd bij de casus Lijmbeek worden hieronder beschreven aan de hand van de aanleiding en de grootte van het onderzoek, de thema's die centraal hebben gestaan, de methoden van informatie verzamelen en de informatie die is opgehaald.

Aanleiding

In 1999 brachten bestuurders en ambtenaren uit de G21 een werkbezoek aan een aantal Amerikaanse steden (Movisie, 2010). Dit was de aanleiding om in 2000 een congres in Nederland te organiseren waar John McKnight werd uitgenodigd om te komen vertellen over de ABCD-methode. John McKnight is Co-Director of the Asset-Based Community Development Institute en de drijvende kracht achter de ABCD-aanpak (Van der Lans, 2011). Bewoners van de wijk Lijmbeek wilden iets met elkaar, waarbij ze zelf aan de slag konden in hun wijk. In Lijmbeek was geen plek waar mensen vanzelfsprekend terecht konden zoals bijvoorbeeld een verzamelgebouw of een buurthuis. Ook had de wijk last van de negatieve overloopeffecten van Woensel West. Het doel van de ABCD-aanpak was dan ook om de negatieve spiraal in de wijk te doorbreken (Movisie, 2010). Volgens Johan Bodd sprak vooral het halfvol versus halfleeg verhaal aan bij bewoners en professionals. Bodd bedoeld daarmee dat de ABCD-aanpak uitgaat van kwaliteiten en talenten van bewoners in tegenstelling tot traditionele aanpakken waarbij wordt ingezet op het oplossen van tekortkomingen.

Grootte van het onderzoek

Bewoners wilden dus graag iets doen met hun wijk. Vanuit die bewoners is een kerngroep ontstaan die bestond uit vijf tot acht bewoners. De kerngroep werden ondersteund door Riesje Paulissen. Volgens Bodd is Paulissen de enigste ABCD-professional van Nederland. Paulissen begeleidde bewoners bij allerlei zaken, onder andere bij de uitvoering van de methode, bij de uitkomsten van het onderzoek en wat bewoners met de uitkomsten wilden. Paulissen geeft over haar eigen rol aan dat ze als het ware in dienst was van bewoners. Johan Bodd trainde de kerngroep vanuit de Fontys Hogeschool in de methodiek en hielp op het moment dat bewoners vastliepen. Bodd omschrijft zijn eigen rol als opbouwwerker, alleen dan vanuit een hogeschool. Bodd en Paulissen werden gefinancierd door het LSA (Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken). Henk Cornelissen van het LSA was ook betrokken en ondersteunde het proces op afstand. De gemeente Eindhoven en de

woningcorporatie faciliteerden zaken zoals het contact leggen met organisaties en het beschikbaar stellen van vergaderruimtes.

Centrale thema's

De talenten en kwaliteiten van mensen en wat ze daar samen mee wilden doen stonden centraal in de aanpak. In de basis was de aanpak het bij elkaar brengen van mensen, inventariseren wat mensen leuk vinden en goed kunnen en vervolgens de vraag stellen of ze dat willen inzetten voor hun wijk.

Manier van informatie verzamelen

De kerngroep van bewoners interviewde ongeveer vijftig bewoners. Deze interviews vonden plaats in gesprekformaat waar gekozen is voor een-op-een gesprekken in de woonkamer van de geïnterviewden. Een vaste vragenlijst vormde de leidraad. Volgens Paulissen was het idee achter de interviews dat daardoor kruisbestuiving zou ontstaan. Dit zou ontstaan doordat bewoners elkaar ontmoetten en elkaar bevroegden over wat ze zouden willen van de wijk en wat ze zelf te bieden hebben. Er is niet specifiek gekozen voor een aantal van vijftig interviews. Volgens Bodd was het gewoon 'vissen en zien wat je vangt'. Volgens Bodd moest je als bewoner wel beschikken over overtuigingskracht, ook moest je ertegen kunnen om afgewezen te worden. Bodd trainde bewoners in gespreksvoering, hoe je bij mensen binnenkomt en wat bewoners moesten doen als ze de situatie niet vertrouwden. De kerngroep van bewoners werd heel enthousiast als ze ergens wel binnen kwamen en leuke dingen ontdekten. Bodd geeft aan dat door te vragen naar wat mensen kunnen het zelfvertrouwen van bewoners tijdens het gesprek toenam.

Opgehaalde informatie

Door het onderzoek is veel inzicht verkregen in wat mensen goed kunnen en wat ze daarmee wilden voor de wijk. Al die informatie werd geregistreerd. De kerngroep besloot vervolgens met welke informatie wat werd gedaan. Het bleek dat de helft van de mensen wel iets wilde doen voor hun buurt. Op basis van de interviewuitkomsten zijn thema's gemaakt en werden bijeenkomsten georganiseerd om kruisbestuiving plaats te laten vinden. Tijdens deze bijeenkomsten werd geprobeerd om wensen en talenten te matchen. Er waren zo'n 25 bewoners aanwezig en een stuk of tien beroepskrachten. Paulissen geeft met de kennis van nu aan dat er te veel beroepskrachten bij waren. Volgens Paulissen maakt dat bewoners dom, net alsof bewoners de uitkomsten voor de gemeente moesten presenteren om goedkeuring te krijgen. Paulissen geeft aan dat ze het nu anders gedaan zou hebben. Ze zou bewoners vragen wat ze zelf met de uitkomsten wilden doen. Paulissen geeft aan dat je als professional van tevoren goed na zou moeten denken en luisteren wat bewoners zelf kunnen; het zou meer een samenspel moeten zijn.

7.2 Verkregen inzicht en de waarde daarvan

In deze paragraaf wordt beschreven welke informatie er is opgehaald over de zeven thema's die uit het theoretisch kader naar voren zijn gekomen en de waarde daarvan om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken.

Door de ABCD-aanpak is er veel inzicht verkregen in *de aanwezige bewonersnetwerken*. Er waren weinig netwerken in LijmbEEK en 'formele bewoners' hadden weinig connectie met 'informele bewoners'. Bewoners gaven overigens wel aan dat er behoefte was aan meer netwerken. Volgens Paulissen is de waarde van deze informatie voor een gemeente dat er weinig is om bij aan te sluiten.

Er is wel wat inzicht verkregen over *aanwezige bewonersinitiatieven*. De 'officiële' initiatieven waren volgens Bodd al bekend bij de kerngroep. Doordat er gesprekken zijn gevoerd met andere bewoners zijn ook andere initiatieven bekend geworden. Volgens Paulissen is de waarde van deze informatie belangrijk, bij bewonersinitiatieven ligt namelijk het initiatief wat je zoekt.

Door de ABCD-aanpak is veel inzicht ontstaan in *aanwezige kwaliteiten* van de geïnterviewde bewoners. Hier richtte het onderzoek zich ook specifiek op. Bewoners bleken heel veel kwaliteiten te hebben. Doordat er tijdens de interviews open vragen zijn gesteld is er een uniek inzicht ontstaan. De waarde van dit inzicht is dat het beeld van de wijk en haar bewoners wordt bijgesteld, het beeld wordt genuanceerder. Hierdoor kan de gemeente ook vertrouwen leren hebben in mensen en daardoor wordt het makkelijker om los te laten.

Er is door de ABCD-aanpak ook inzicht verkregen in *de mate waarin bewoners zich eigenaar voelden van hun wijk*. Volgens Paulissen voelden bewoners zich in beginsel geen eigenaar van de wijk maar hadden daar wel behoefte aan. Door de aanpak die van bewoners zelf was nam het gevoel van eigenaarschap toe. Doordat door de aanpak mensen met elkaar dingen gingen doen en er daardoor allerlei samenwerkingsverbanden ontstonden merkten ze dat bewoners wel eigenaarschap wilden voelen. Volgens Bodd nam dit ook toe doordat signalen en vragen van bewoners werden beantwoord en ideeën van bewoners zelf werden uitgevoerd. De waarde van deze informatie is dat op het moment dat bewoners zelf de regie willen pakken, dat ook kan. Als gemeente kan je dan met een gerust hart loslaten.

Door de ABCD-aanpak is er een beetje inzicht ontstaan in *de ondersteuningsbehoefte van bewoners*. Tijdens de gesprekken werd duidelijk wat mensen nodig hadden. Bijvoorbeeld een ruimte voor overleggen, een extra schoonmaakbeurt van de straat en wat extra geld voor het beheer van speeltuinen.

Door de ABCD-aanpak is er ook inzicht ontstaan over *de relatie tussen de gemeente en bewoners*. In algemene zin waren bewoners afhankelijk en zagen tegen de gemeente op. De gemeente heeft immers geld en bewoners zagen de gemeente als ‘bepaler’ waaraan bewoners dingen kunnen vragen. Volgens Paulissen is dat verkeerd en zou een gemeente meer moeten loslaten. Ook is er inzicht ontstaan op welke plekken het goed ging. Een paar actieve bewoners in Lijmbeek werden bijvoorbeeld ‘omarmd’ door de gemeente.

Er is door de aanpak een beetje inzicht ontstaan over de vraag *waar activering van bewoners nodig is*. Acht bewoners van Lijmbeek zijn begonnen met de ABCD-aanpak omdat ze van mening waren dat er weinig gebeurde, activering van anderen was in die zin dus nodig. Paulissen geeft aan dat ze moeite heeft met het woord activeren, zeker als een gemeente dat gebruikt. Volgens Paulissen is dit top-down denken. Wat gemeenten volgens Paulissen zouden moeten doen is onderzoeken of mensen zelf laten onderzoeken. Mensen die actief willen zijn komen wel. Mensen willen wel bijdragen als ze zich serieus genomen voelen en de ruimte krijgen om het te doen zoals zij het willen. Het ligt volgens Paulissen niet aan bewoners, maar vaak aan de gemeente die bewoners niet voldoende faciliteert.

De respondenten benoemen informatie over de volgende drie thema’s als meest waardevol voor een gemeente om te kunnen participeren in aandachtswijken:

1. Aanwezige kwaliteiten van bewoners.

Dit is de kern van de ABCD-ideologie. Als gemeente moet je weten welke mensen iets weten en kunnen. Als je ziet wat mensen aan kwaliteiten hebben dan wordt het makkelijker om ‘los te laten’ of op z’n minst goed te gaan samenwerken en luisteren naar en met bewoners.

2. Het gevoel van eigenaarschap.

Pas als bewoners de wijk en de aanpak als van hun gaan voelen gaat het echt lopen. Op het moment dat je als gemeente vertrouwen hebt dat mensen zich eigenaar voelen van de wijk, wordt het ook makkelijker om als gemeente ‘los te laten’. Volgens Paulissen moet er, om iets in beweging te krijgen, altijd iemand zich eigenaar voelen van een probleem, een vraag of van een oplossing.

3. Relatie tussen gemeente en bewoners.

Een goede relatie tussen gemeente en bewoners is belangrijk. Gemeentes zijn zich vaak niet bewust van hoe er tegen hun aangekeken wordt. Een gemeente moet weten waar ze nodig zijn om te kunnen faciliteren. Gemeentes zouden daarom moeten investeren in relaties.

Op de vraag welke thema's belemmerend zijn voor een gemeente om te participeren in een aandachtswijken wordt nauwelijks ingegaan. Bodd noemt wel dat het succes afhankelijk is van een paar juiste bewoners.

Tot slot geven de respondenten nog een aantal lessen mee aan andere gemeenten die willen participeren in aandachtswijken. Paulissen geeft aan dat gemeenten moeten durven loslaten om alles te willen beheersen. Ze moeten volgens haar dingen laten gebeuren in plaats van alles als gemeente te willen doen. Ook moeten gemeenten kijken naar wat er wel kan in plaats van wat er niet kan. Bodd geeft aan dat gemeenten moeten oppassen met het creëren van verwachtingen die ze niet waar kunnen maken. Gemeenten moeten helder zijn in wat ze niet kunnen. Ook zouden ze volgens Bodd niet de vraag moeten stellen wat mensen in hun wijk zouden willen, want dan krijg je een grote lijst met ideeën die je niet kan waarmaken.

7.3 Slotsom

De casus Lijmbeek kenmerkt zich doordat bewoners in 2002 het initiatief hebben genomen om hun wijk te verbeteren. Wel werden zij ondersteund door professionals, maar 'het echte werk' deden bewoners zelf. Een kleine groep van circa zeven bewoners interviewde 50 bewoners over hun kwaliteiten en vroegen of ze die wilden inzetten voor de wijk. Een aanpak die in 2002 zijn tijd ver voorbij was. Bijzonder aan deze ogenschijnlijk eenvoudige aanpak is dat er toch veel inzicht is verkregen in alle zeven thema's. Een relatief kleine aanpak met een toch grote impact doordat bewoners met elkaar aan de slag zijn gegaan.

8. Manieren van onderzoek vergeleken

In dit hoofdstuk worden de drie eerder beschreven onderzoekscasussen vergeleken. Waarin verschillen de drie casussen en waar zijn overeenkomsten te vinden in de manier van onderzoek. Het antwoord op deze twee vragen maakt het mogelijk om succesfactoren te formuleren voor het doen van goed onderzoek in (aandachts)wijken of als gemeente goed te kunnen participeren.

8.1 Verschillen en overeenkomsten tussen de drie onderzoekscasussen

Aanleiding

Overeenkomstig tussen alle de drie casussen is dat *de aanleiding* om het anders te gaan doen dan gebruikelijk, vanuit een bepaalde frustratie komt. De frustratie kwam in alle gevallen voort uit ervaringen dat voorheen projecten te groot, te langdurig en te sturend vanuit de overheid waren. Verschil tussen de drie casussen is dat het initiatief voor de onderzoeken bij verschillende partijen vandaan is gekomen. In Voorstad Oost was het namelijk de gebiedsregiseur in 2010, in Brabantpark een onafhankelijk onderzoeker en in Lijmbeek een groep bewoners.

Grootte van de onderzoeken

De grootte van de drie onderzoeken verschilt op alle punten. Zowel in budget, betrokken personen als de duur van het onderzoek verschillen de drie casussen van elkaar, zoals ook te lezen in de hoofdstukken vijf, zes en zeven.

Onderzochte thema's door de onderzoekscasussen

Bij alle drie casussen is er onderzoek gedaan naar *één of meerdere thema's*. Opvallend is dat er bij alle drie de casussen is gekozen voor ruime begrippen, zoals leefbaarheid of kwaliteiten en talenten van bewoners. Bij alle drie casussen is een open onderzoekende houding gehanteerd waarbij de onderzoekers open stonden en geïnteresseerd waren in alles wat bewoners noemden. Joop Hofman typeerde dit als 'onderzoek doen naar de heilheid van de mens'.

De manieren van onderzoek

Overeenkomstig tussen *de manieren van onderzoek* is dat er bij alle drie casussen gesprekken zijn gevoerd met mensen en er echt 'contact is gemaakt'. Dit is onder andere gebeurd door het voeren van gesprekken op straat, diepte-interviews bij mensen thuis en gesprekken met sleutelfiguren. Bij de casussen Voorstad Oost en Brabantpark wordt specifiek het aangaan van echte relaties genoemd. Bij de casus Lijmbeek wordt dit niet expliciet genoemd, maar is wel uit de informatie te halen dat dit ook is gebeurd.

Naast overeenkomsten zijn er ook verschillen in *de manier waarop onderzoek is gedaan*. In Voorstad Oost en Brabantpark is er gekozen voor een veelvoud aan manieren om onderzoek te doen, terwijl in Lijmbeek alleen interviews met bewoners zijn gehouden. Daarnaast is een groot verschil dat het onderzoek in Lijmbeek grotendeels door bewoners is uitgevoerd (wel ondersteund door professionals) in tegenstelling tot Brabantpark en Voorstad Oost waar professionals de onderzoeken hebben uitgevoerd.

Manier van informatie verwerken

Overeenkomstig over *de manier van informatie verwerken* is dat bij alle drie casussen de verkregen informatie is teruggelegd bij bewoners.

In Voorstad Oost is dat gedaan door informatie niet 'op te halen' maar door bij het aantreffen van informatie continue de vraag te stellen wat bewoners zelf zouden kunnen doen. Dit is gedaan om een cultuurverandering te krijgen 'van klagen over naar zelf en samendoen'.

In Brabantpark is de informatie teruggelegd om te kijken of het beeld wat de onderzoekers hadden gekregen van de wijk overeenkwam met het beeld dat bewoners zelf van hun wijk hebben.

In Lijmbeek is de verkregen informatie teruggelegd in bewonersbijeenkomsten om daar kruisbestuiving te laten ontstaan (door wensen en talenten te matchen).

Het verschil tussen de casussen is dat over verschillende aspecten inzicht is verkregen. In Brabantpark is inzicht verkregen over wat burens zijn inhoudt (inclusief bijbehorende routines, rituelen en routes). In Lijmbeek is inzicht verkregen in wat mensen goed kunnen en wat ze daarmee zouden willen voor de wijk. In Voorstad Oost is onder andere inzicht verkregen over verhoudingen tussen bewoners en over wat bewoners goed kunnen en zelf zouden willen.

In alle drie casussen is er *veel inzicht ontstaan in bewonersnetwerken*. De waarde van deze informatie wordt door de respondenten van de drie casussen verschillend beoordeeld, namelijk: De grootte van de netwerken bepaald of je veel of weinig hebt om bij aan te sluiten (en dus makkelijker in contact komt met mensen in de buurt) (twee keer genoemd).

Door de kwalitatieve informatie kan je de juiste vorm en aanpak bepalen en maatwerk leveren (twee keer genoemd).

Door het kennen van netwerken, kom je erachter waar energie zit en dit is belangrijk, want energie is de motor van ontwikkeling.

Door het kennen van netwerken leer je stabilisatoren (mensen die een stabilisator zijn voor anderen) in de wijk kennen en benutten.

Bij alle drie casussen is slechts *een beetje inzicht verkregen in aanwezige bewonersinitiatieven*.

Doordat er bij alle de drie casussen met bewoners is gepraat, is er wel wat inzicht ontstaan in aanwezige bewonersinitiatieven, maar lang niet alle initiatieven zijn inzichtelijk geworden. Er is ook niet specifiek naar bewonersinitiatieven gezocht. In de beginperiode van het onderzoek in Voorstad Oost is er wel veel inzicht ontstaan in aanwezige bewonersinitiatieven. Gerlinda Tijhuis geeft daarover aan dat het in de beginperiode van de aanpak belangrijk was om alle initiatieven te kennen om daardoor de relaties tussen bewoners onderling te kunnen versterken. Inmiddels vertrouwt Tijhuis er wel op dat ze wordt gevonden als initiatieven ondersteuning nodig hebben waardoor het nu minder belangrijk is om alle initiatieven te kennen.

Bij alle de drie casussen wordt wel de waarde van de informatie over bewonersinitiatieven ingezien, waarbij twee aspecten worden genoemd, namelijk: Bij bewonersinitiatieven ligt het initiatief wat je zoekt en wat zorgt voor de ontwikkeling van een wijk. Daar zou je dus wel informatie over moeten hebben. Door het hebben van deze informatie over bewonersinitiatieven kan je er als gemeente op vertrouwen dat bewoners wel wat voor elkaar (willen) betekenen.

Bij alle de drie casussen is veel inzicht verkregen *in aanwezige kwaliteiten* van de gesproken bewoners. Van alle drie onderzoekscasussen geven de respondenten aan dat bewoners veel kwaliteiten hebben. In Voorstad Oost wordt gesproken over 'gifts'; iedereen heeft iets bij te dragen. Dit kan zijn vanuit het hoofd, het hart of met de handen. In Voorstad Oost is consequent opengestaan voor alle drie groepen, in tegenstelling tot traditionele manieren waarbij hoofdzakelijk alleen met mensen 'by head' wordt gesproken in de traditionele inspraakavonden en bewonerscommissies. Door het openstaan voor alle drie groepen zijn veel mensen in Voorstad Oost actief geworden.

De waarde van inzicht in kwaliteiten van bewoners wordt door de respondenten verschillend beoordeeld. In Brabantpark en Lijmbeek wordt door de respondenten genoemd dat inzicht in kwaliteiten van bewoners een gemeente vertrouwen geeft in de wijk en haar bewoners, waardoor het makkelijker wordt om 'los te laten'. In Voorstad Oost en Brabantpark wordt door de

respondenten aangegeven dat door inzicht in kwaliteiten van bewoners er maatwerk geleverd kon worden, waardoor meer bewoners actief zijn geworden en de gemeenschap dus beter op zichzelf kan bouwen.

Bij alle drie onderzoekscasussen is [inzicht verkregen in de mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van de wijk of delen daarvan](#). In Brabantpark voelden bewoners zich over het algemeen al eigenaar van hun wijk. In Voorstad Oost en Lijmbeek was bij aanvang van het project weinig eigenaarschap, maar door beide aanpakken is het gevoel van eigenaarschap uiteindelijk toegenomen. De waarde van deze informatie is dat een gemeente hierdoor een inschatting kan maken of een buurt zelf problemen en kansen op pakt of niet. Wanneer bewoners eigenaarschap voelen van hun wijk en het leven daarin kun je er op vertrouwen dat mensen zelf oplossingen gaan creëren en kansen aanpakken.

In alle drie onderzoekscasussen is een [beetje inzicht verkregen in de ondersteuningsbehoefte van bewoners](#). De ondersteuningsbehoefte kwam naar voren in de gesprekken die door alle drie onderzoekscasussen werden gehouden. In Brabantpark was geen noodzaak aan ondersteuning maar gaven mensen wel aan behoefte te hebben aan een bepaalde zekerheid van zorg op het moment dat het echt nodig is. Gerlinda Tijhuis de gebiedsregiseur van Voorstad Oost geeft aan dat er begonnen zou moeten worden bij ambities in plaats van ondersteuningsbehoefte. Zet als gemeente in op het compenseren van tekorten of het versterken van ambities. Daag mensen uit om het maximale uit zichzelf te halen. De waarde van informatie over de ondersteuningsbehoefte is dat je als gemeente aanvullend kan zijn op bewoners om hun initiatieven toch mogelijk te maken.

Bij alle drie onderzoekscasussen is [inzicht verkregen in de relatie tussen de gemeente en bewoners](#). In Voorstad Oost en Brabantpark was de relatie slecht, er was vooral weinig vertrouwen in elkaar. In Lijmbeek hadden bewoners volgens Paulissen een afhankelijkheidsrelatie met de gemeente. De gemeente had geld, bepaalde wat er gebeurde en bewoners konden om dingen vragen. Volgens de respondenten is een goede relatie essentieel voor een goed eindresultaat. Als gemeente zou je er gewoon 'moeten zijn'. Begin met praten en heb oprechte interesse in mensen en de wijk. Hofman geeft over de casus Voorstad Oost aan dat de onderzoekers er op zijn gespist om een relatie te creëren waarin bewoners zichzelf zo veel mogelijk konden ontplooiën.

Bij alle drie onderzoekscasussen is door de respondenten [kritiek geuit op de vraag waar activering van bewoners nodig was](#). Alle respondenten geven aan moeite te hebben met activeren. Opvallend, want Van der Velden (2010) geeft in het artikel zelforganisatie in de stedelijke vernieuwing aan dat activering in aandachtsgebieden vaak harder nodig is dan het faciliteren van initiatieven, zoals ook te lezen in het theoretisch kader (hoofdstuk 2.2).

Mensen activeren is volgens de respondenten niet interessant voor een gemeente. Er is dan geen intrinsieke motivatie aanwezig en je sluit niet aan bij de kwaliteiten van bewoners. Typisch top-down denken geven een aantal respondenten aan. Volgens de respondenten van Voorstad Oost en Lijmbeek is het ook niet nodig. Mensen willen zich wel eigenaar voelen en iets doen. Als gemeente moet je er 'gewoon zijn', neem mensen serieus, geef mensen de ruimte om te doen zoals ze het zelf willen en faciliteer ze daarin.

Volgens de respondenten zijn vijf van de zeven thema's het meeste belangrijk om inzicht in te hebben:

- Het gevoel van eigenaarschap
- Aanwezige bewonersnetwerken
- Kwaliteiten van bewoners
- Aanwezige bewonersinitiatieven
- De relatie tussen gemeente en bewoners.

De vijf bovenstaande thema's zijn tenminste bij twee onderzoekscasussen genoemd.

Door de respondenten van de casus Voorstad Oost wordt ook het inzicht in de ondersteuningsbehoefte als waardevol gezien. Op basis van dat inzicht weet je als gemeente welke rol je moet pakken. Inzicht in het thema activering wordt door geen van de respondenten als waardevol gezien.

Enkel bij de casus Voorstad Oost zijn belemmerende factoren genoemd om als gemeente goed te kunnen participeren in een aandachtswijk, dit kan komen doordat bij de andere twee onderzoekscasussen het niet de gemeente was die het onderzoek uitvoerde. Het ontbreken van het geloof in de kracht van mensen in de wijk (door de gemeente) en de houding van bewoners 'wij doen ook niks' werd tijdens de onderzoeksfase (2008 -2010) als belemmerend ervaren. Ook de formele structuur van een gemeente rondom bewonersinitiatieven wordt nog steeds als belemmerend ervaren doordat het niet aansluit bij de structuur van bewonersinitiatieven.

8.2 Succesfactoren

Uit voorgaande hoofdstukken is gebleken dat het denken in knelpunten en faalfactoren niet meer van deze tijd is. Iedere faalfactor kan omgedraaid worden tot een succesfactor door deze simpelweg positief te formuleren. Er wordt dus niet gekozen voor het halfllege glas maar voor het halfvolle. Op basis van de verschillen en overeenkomsten tussen de drie casussen kunnen de volgende succesfactoren benoemd worden voor het doen van onderzoek in aandachtswijken:

- Maak contact en ga een echte gelijkwaardige relatie aan met een wijk en de mensen die daarin wonen.
- Laat het eigenaarschap van de verkregen informatie in de buurt.
 - Haal als gemeente geen informatie op, maar laat het eigenaarschap van problemen en oplossingen in de buurt. Hierdoor voorkom je ook dat je als gemeente meer suggereert dan dat je kan bieden.
 - Leg verkregen inzichten terug in de buurt. Stel de vraag of het klopt wat je denkt te zien, hierdoor controleer je of er geen verschil in interpretatie zit.
- Zorg ervoor dat je als onderzoeker(s) een open onderzoekshouding hanteert. Stel je handelen dus continue ter discussie zodat je niet handelt op basis van eerdere ervaringen, verwachtingen of kennis. Ga niet op zoek naar informatie over dat ene specifieke thema waar jij in geïnteresseerd bent, maar ga 'issue independent' onderzoek doen. Of zoals Joop Hofman dat benoemde 'doe onderzoek naar de heilheid van de mens'. Hierdoor krijg je te horen waar bij mensen energie zit en dus intrinsieke motivatie.

Wat niet direct uit de vergelijking tussen de casussen komt maar wel interessant en als succesfactoren genoemd kan worden zijn;

- Sta open voor alle soorten mensen met 'gifts'. Gerlinda Tjihuis vertelde dat iedereen 'gifts' heeft. Waar gemeentes vaak alleen voor de mensen die met het hoofd werken openstaan, zal het ook openstaan voor mensen die gifts 'by heart' of 'by hands' hebben ervoor zorgen dat veel meer mensen actief worden.
- De onderzoekers van alle casussen hebben de ruimte gekregen en/of gepakt om het anders te doen, het was binnen hun organisatie of werkgebied niet gewoon om op deze manier onderzoek te doen. Dit heeft dus lef gevraagd van de onderzoekers!

Ook de respondenten is gevraagd naar belangrijke lessen voor andere gemeenten en succes- en faalfactoren voor het doen van onderzoek in aandachtswijken. Wanneer deze vergeleken worden met de succesfactoren die uit het onderzoek zelf zijn gekomen kunnen de volgende succesfactoren toegevoegd worden aan het lijstje:

- Zorg dat je je netwerk op orde hebt, zodat bewoners en professionals je blijven vinden en voeden met informatie waardoor je samen het beeld scherp en actueel houdt.

- Vraag aan mensen om ook andere mensen te betrekken, zo krijg je als werker mensen en inzicht wat je anders nooit had leren kennen.
- Houd het schaalniveau klein. Voer bijvoorbeeld huis aan huis gesprekken, kijk naar een hele straat, wat daar gebeurt en hoe mensen daar samenleven en willen leven.
- Kiezen voor meerdere insteken. Hierdoor kun je meerdere inzichten krijgen wat het beeld completer maakt.
- Een onderzoeksrapport is een handig middel om draagvlak te creëren bij bijvoorbeeld een gemeenteraad, maar maak het verder niet te belangrijk. Een onderzoeksrapport op zich verandert namelijk niks in een wijk.
- Creëer een vertrouwenwekkende gelijkwaardigheid tussen gemeente (vertegenwoordigers) en bewoners.
- Doe onderzoek met de intentie om verrast te worden door wat mensen kunnen en doen. Traditioneel werd onderzoek gedaan met de intentie tot interventie. Op die manier voer je heel anders een gesprek.

De als eerstgenoemde succesfactoren uit de vergelijking van de casussen laat als het ware de kern van de onderzoeken zien zoals die zouden moeten zijn. (Contact maken, relatie aangaan, het eigenaarschap in de buurt laten en open onderzoek doen).

De succesfactoren die de respondenten vervolgens zelf noemen zijn handige tips en succesfactoren die aanvullend zijn op de eerdergenoemde kernpunt.

8.3 Slotsom

Waar in het verleden onderzoeken vooral ingingen op het inzichtelijk maken van knelpunten en problemen om die als gemeente op te kunnen lossen is er bij de drie onderzoekscasussen op een andere manier onderzoek gedaan.

Er is 'gewoon' contact gemaakt met mensen en een echte relatie aangegaan. Eigenlijk net zoals één ieder in zijn dagelijks leven doet met vrienden, familie, collega's en eigen burens. Vanuit die relatie en het contact komt er dan bijna als vanzelf informatie los over allerlei thema's, zolang je als onderzoeker maar geïnteresseerd bent in 'alles', de heelheid van de mens. Door informatie over van 'alles' te krijgen ben je in staat om het beeld van een wijk vollediger te krijgen. Compleet hoeft het beeld niet te zijn, maar informatie over de eerdergenoemde zes thema's is wel relevant om als gemeente goed te kunnen participeren in (aandachts) wijken.

9. Conclusie en aanbevelingen

Nadat in de voorgaande hoofdstukken de resultaten van het onderzoek zijn beschreven, wordt in dit hoofdstuk een conclusie geformuleerd die antwoord geeft op de hoofdvraag. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zullen eerst de deelvragen worden beantwoord.

Op basis van de conclusie worden vervolgens aanbevelingen gedaan en concrete stappen benoemd waardoor gemeentes aan de slag kunnen met onderzoek naar eigen kracht in aandachtswijken om overheidsparticipatie succesvol te maken.

Hoofdvraag:

Wat zijn bruikbare manieren van onderzoek in aandachtswijken, waardoor gemeentes inzicht krijgen in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken?

9.1 Conclusie

Onderzoek in aandachtswijken in het verleden

In het verleden maar zeker ook nog in het heden kenmerken veel wijkonderzoeken zich als probleemgerichte onderzoeken, waarbij gemeentes onderzoek doen naar meningen en cijfers. Door het doen van deze probleemgerichte onderzoeken komt er vaak een oppervlakkige opsomming van gegevens van de wijk uit. De vraag 'waarom' dingen gebeuren in een wijk wordt daardoor niet beantwoord, ook lag het eigenaarschap van de opgehaalde informatie bij de gemeente.

Ook werden de onderzoeken gedaan vol van vooroordelen of wensbeelden, waardoor er geen echt objectief onderzoek werd gedaan.

In het verleden sloten gemeentes vaak ook alleen aan bij de 'usual suspects'. Mensen die in overleggroepen bij elkaar zaten, de over het algemeen wat hoger opgeleide autochtone mannen van boven de vijftig die vooral meedachten en bezig waren met wat ze zelf belangrijk vinden. In deze overleggroepen is dus vaak niet een representatieve afspiegeling van de wijk aanwezig.

Deze manier van onderzoeken past bij het beeld wat al eerder in dit rapport werd geschetst over de rol van gemeentes tot op heden, namelijk die van regelgever en probleemoplosser. Deze rol is de afgelopen jaren maar ook op dit moment nog, aan het veranderen tot een verbindende en faciliterende overheid. Ook past de manier van onderzoeken doen in het verleden bij de 'oude rol' van de planoloog zoals die eerder werd beschreven in dit rapport, namelijk het zelf bedenken en uitvoeren van plannen.

Onderzoekscasus Voorstad Oost Deventer

In Voorstad Oost is een vernieuwende manier van onderzoek uitgevoerd. De gemeente Deventer heeft in deze wijk gedurende zeven jaar zelf contact gemaakt en is een echte relatie aangegaan met de bewoners en ondernemers in de wijk. Het onderzoek wat in Voorstad Oost is uitgevoerd is thema onafhankelijk, er is niet specifiek onderzoek gedaan naar thema's, alles wat mensen noemden is interessant. Er is opengestaan voor alle 'soorten' mensen, dus niet alleen voor de vergadertijgers waar gemeentes normaal gesproken contact mee hebben, maar ook voor mensen die goed zijn met hun handen of vanuit een passie ergens voor gaan. In Voorstad Oost is door de gemeente een klimaat gecreëerd waarin bewoners zich konden ontplooiën en waar bewoners echt het gevoel hebben gekregen dat de gemeente samen met hun de klus gaat klaren. Ook is eigenaarschap een belangrijk begrip in de aanpak van Voorstad Oost. Er werd continue de vraag gesteld wat bewoners zelf met hun vragen of problemen zouden kunnen of willen doen, op die manier is er gewerkt aan een culturomslag van 'klagen over' naar 'zelf en samendoen'.

Onderzoekscasus Brabantpark Breda

In Brabantpark Breda zijn onafhankelijke onderzoekers onderzoek gaan doen naar wat leefbaarheid inhoudt, wat mensen van 'gewone' wijken daar zelf onder verstaan en of je op leefbaarheid kan sturen. Bijzonder is bij deze onderzoekscasus dat er dus geen onderzoek is gedaan met de intentie tot interventie. Dat is natuurlijk ook mogelijk omdat Brabantpark geen aandachtswijk is. Ondanks dat Brabantpark geen aandachtswijk is zijn de elementen uit het onderzoek wel interessant voor aandachtswijken of om juist aandachtswijken te voorkomen. In de basis is de aanpak in Brabantpark heel eenvoudig; kijken, praten, luisteren en aanwezig zijn in de wijk. Dit is gedaan door een veelvoud aan manieren waardoor inzicht is ontstaan vanuit verschillende hoeken. Onderzoekers hebben zich op een natuurlijke manieren laten leiden door de wijk. Er werd een spoor gevolgd totdat er geen nieuwe informatie kwam (saturatie), vervolgens werd dan een nieuw spoor opgepakt. Door het onderzoek is inzicht ontstaan hoe mensen samenleven in een 'gewone' wijk die nog niet 'verpest' is door de aanwezigheid van professionals.

Ook hier is thema onafhankelijk onderzoek gedaan en is contact maken en een relatie aangaan de manier geweest. Er zijn, praten en luisteren is in de basis hoe er onderzoek is gedaan in tegenstelling tot onderzoek in het verleden waar op een afstandelijke manier cijfers werden vergeleken en enquêtes de buurt in werden gestuurd.

Onderzoekscasus Lijmbeek Eindhoven

Een aanpak die zijn tijd ver voor was is de toepassing van de ABCD-methodiek in de Eindhovense wijk Lijmbeek in 2002. Deze wijk had te maken een overloop van problemen uit de bekende aandachtswijk Woensel-West. Een kerngroep van zeven bewoners nam daarom in 2002 het initiatief om hun wijk te verbeteren. Ondersteund door twee professionals in de methodiek en uitvoering gingen zij aan de slag met de uit Amerika overgekomen ABCD-methodiek. De ABCD-methodiek kenmerkt zich doordat er wordt ingegaan op het ontdekken en benutten van de aanwezige kwaliteiten en vaardigheden van wijkbewoners en dus niet op behoefte, gebreken en problemen in de wijk. De kerngroep van bewoners interviewden 50 bewoners uit hun wijk over hun kwaliteiten. Ook werden deze 50 bewoners gevraagd of zij hun kwaliteiten in wilden zetten voor de wijk. Tijdens vervolgbijeenkomsten werden deze kwaliteiten en talenten gematched met wensen uit de buurt. Het idee achter deze aanpak was dat er kruisbestuiving zou ontstaan tussen bewoners onderling. De casus Lijmbeek kenmerkt zich ten opzichte van oude manieren van onderzoek doordat bewoners zelf het onderzoek (grotendeels) hebben uitgevoerd. De ABCD-methodiek is ingegaan op de kwaliteiten en talenten van bewoners, wat echt anders is dan oude manieren van onderzoek. Die oude manieren gingen in op knelpunten en tekortkomingen in een wijk en haar bewoners. Doordat bewoners zelf het onderzoek uitvoerden is er tijdens de gesprekken kruisbestuiving ontstaan en zijn bewoners elkaar gaan helpen met elkaars kwaliteiten. Bij oude manieren van onderzoek was dit nooit ontstaan doordat er daar enkel uitwisseling was tussen een individuele bewoner en de gemeente.

De waarde van inzicht in zeven thema's voor gemeenten

Uit het theoretisch kader is naar voren gekomen dat een goed onderzoek naar eigen kracht inzicht zou moeten geven over zeven specifieke thema's. Bij alle drie casussen is onderzocht welk inzicht is verkregen in deze zeven thema's en welke waarde deze informatie heeft of zou kunnen hebben om als gemeente goed te kunnen participeren in aandachtswijken.

Bij alle drie onderzoekscasussen is er veel inzicht ontstaan in *bewonersnetwerken*. De waarde van dat inzicht is dat de gemeente weet bij welke netwerken kan worden aangesloten, waar er energie zit om iets te doen, welke personen stabilisatoren zijn voor anderen en welke vorm en aanpak gekozen moet worden.

Er is bij de drie onderzoekscasussen een beetje inzicht ontstaan in *aanwezige bewonersinitiatieven*. Bij bewonersinitiatieven ligt het initiatief wat je zoekt en wat zorgt voor de ontwikkeling van een wijk, daarom zou een gemeente daar iets over moeten weten. Door bewonersinitiatieven te kennen wordt het ook mogelijk om relaties tussen bewoners onderling te versterken en mensen te verbinden. Door het inzicht te hebben in aanwezige bewonersinitiatieven kan je er als gemeente ook op vertrouwen dat bewoners wel wat voor elkaar (willen) betekenen (als initiatieven aanwezig zijn).

Bij alle drie casussen is er veel inzicht verkregen in de *aanwezige kwaliteiten van (de gesproken) bewoners*. Doordat als gemeente te weten welke kwaliteiten bewoners hebben wordt het makkelijker om dingen 'los te laten'. Deze kwaliteiten of 'gifts' kunnen vanuit de handen, vanuit het hart of vanuit het hoofd zijn, alle kwaliteiten kunnen betekenis hebben voor de wijk. Ook kan er door het kennen van de 'soort' kwaliteiten maatwerk geleverd worden. Iemand die goed met zijn handen is, bereik je bijvoorbeeld niet tijdens een vergadering. Als een bewoner ergens goed in is, hoef je dat als gemeente dus niet te doen en zou je de betreffende persoon de mogelijkheid kunnen bieden om zijn kwaliteit in te zetten voor de wijk.

Ook is er bij alle drie casussen inzicht verkregen in *de mate waarin bewoners zich eigenaar voelen van de wijk of delen daarvan*. De waarde van informatie over eigenaarschap is dat je als gemeente een inschatting kan maken of een buurt zelf problemen en kansen oppakt of niet. Als bewoners eigenaarschap voelen van hun wijk en het leven daarin kun je er op vertrouwen dat mensen zelf oplossingen gaan creëren en kansen. Op het moment dat er geen of beperkt eigenaarschap is weet je dat je daar iets mee moet.

In alle drie onderzoekscasussen is een beetje inzicht verkregen in *de ondersteuningsbehoefte van bewoners*. De waarde van dat inzicht is dat je als gemeente weet waar je aanvullend kan zijn op bewoners om hun initiatieven toch mogelijk te maken.

Bij alle drie onderzoekscasussen is inzicht verkregen in *de relatie tussen de gemeente en bewoners*. Omdat een goede relatie tussen bewoners en gemeente essentieel is voor een goed eindresultaat is informatie over die relatie belangrijk. Op het moment dat de relatie slecht is moet je er wat mee, op het moment dat de relatie goed is kun je hem benutten.

Het thema *activering* is vanuit het theoretisch kader ook geformuleerd als een van de zeven belangrijke thema's voor het doen van goed onderzoek naar eigen kracht in aandachtswijken. Alle respondenten geven echter aan moeite te hebben met activeren. Mensen activeren is volgens de respondenten niet interessant voor een gemeente. Er is dan geen intrinsieke motivatie aanwezig en er wordt niet aangesloten bij de kwaliteiten van bewoners. Dat is top-down denken en dat willen gemeenten niet meer. Ook geven de respondenten aan dat het ook niet nodig is. Mensen willen zich wel eigenaar voelen en iets doen. Inzicht in waar activering nodig is, is dus niet interessant gebleken voor gemeenten die onderzoek doen naar aanwezige eigen kracht, daarom zal activering uit het rijtje met belangrijke thema's voor goed onderzoek naar aanwezige eigen kracht worden verwijderd.

Lessen uit de casussen Voorstad Oost, Brabantpark en Lijmbeek.

Door het bestuderen van de casussen Voorstad Oost, Brabantpark en Lijmbeek zijn er een aantal lessen te leren om als gemeente goed onderzoek te kunnen doen naar aanwezige eigen kracht in aandachtswijken, hieronder staan ze genoemd;

1. **Maak echt contact en creëer een vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie met de wijk en de mensen die daarin wonen.** Daardoor krijg je als gemeente veel inzicht in wat er gebeurt en waarom dingen gebeuren. Door dat inzicht wordt het ook makkelijker om je rol te bepalen. En omdat je weet wat mensen kunnen en doen en daardoor vertrouwen krijgt wordt het makkelijker om 'los te laten'. Voor bewoners geldt ook dat zij door de

vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie vertrouwen krijgen in de gemeente zodat ze samen 'de klus kunnen en willen klaren'.

2. **Laat het eigenaarschap van informatie in de wijk.** Haal geen informatie op, want daardoor komt het eigenaarschap van het probleem en de oplossing bij jou als 'ophaler' te liggen. Stel altijd de vraag wat mensen zelf met de informatie zouden willen en kunnen.
3. **Hanteer een open onderzoekshouding,** waarbij je open staat om verrast te worden. Stel je eigen handelen continue ter discussie zodat je niet handelt op basis van eerdere ervaringen, verwachtingen of kennis. Ga niet op zoek naar informatie over een specifiek onderwerp, maar doe 'issue independent' onderzoek. Leg je verkregen inzichten ook terug in de buurt, stel de vraag of het klopt wat je denkt te zien, want hierdoor voorkom je dat je objectieve blik afglijdt richting oplossingsgericht onderzoek doen.
Zorg er ook voor dat je je netwerk op orde hebt, zodat bewoners en professionals je blijven vinden en voeden met informatie waardoor je samen het beeld scherp houdt.
4. **Ga op zoek naar kwaliteiten en talenten van bewoners en de wijk** in plaats van zoeken naar knelpunten en problemen. Ieder mens heeft namelijk iets te bieden vanuit het hoofd, het hart of met de handen (gifts). Sta open voor alle soorten, want alle gifts kunnen belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een wijk.
5. **Houd het schaalniveau klein.** Voer bijvoorbeeld huis aan huis gesprekken, kijk naar een hele straat, wat daar gebeurt en hoe mensen daar samenleven en willen leven. Vraag aan mensen om ook andere mensen te betrekken, zo krijg je als werker mensen en inzicht wat je anders nooit had gekregen.
6. **Een onderzoeksrapport op zich verandert niks in een wijk.**
Een onderzoeksrapport is een handig middel om draagvlak te creëren bij bijvoorbeeld een gemeenteraad, maar maak het verder niet te belangrijk. Een onderzoeksrapport op zich verandert namelijk niks in een wijk.

Antwoord op de hoofdonderzoeksvraag

Wat zijn bruikbare manieren van onderzoek in aandachtswijken waardoor gemeenten inzicht krijgen in wat er al gebeurt op eigen kracht, zodat die informatie als basis kan worden gebruikt om als gemeente te kunnen participeren in aandachtswijken?

Op basis van de eerdere hoofdstukken kan worden geconcludeerd dat de drie onderzoekscasussen bruikbaar zijn geweest voor de wijk waarin zij werden toegepast.

Omdat elke wijk en context anders is, kan er niet zomaar gesteld worden dat deze manieren van onderzoek bruikbaar zijn voor elke aandachtswijk. Een gemeente zal altijd nog zelf moeten nadenken en de manier van onderzoeken passend moeten maken voor de betreffende wijk en de context waarin de wijk en de gemeente zich bevindt.

Uit de drie onderzoekscasussen zijn wel een aantal succesfactoren naar voren gekomen die maken dat een onderzoek succesvol kan zijn. Zo is het belangrijk om echt contact te gaan maken en houden met de wijk en mensen die daarin wonen. Het creëren van een vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie met bewoners maakt dat er vertrouwen in elkaar ontstaat en beide partijen samen 'de klus willen klaren' en er dus ook meer inzicht ontstaat in alles wat er in de wijk gebeurt. Zorg er als gemeente voor dat het eigenaarschap van problemen en kansen bij bewoners in de buurt blijft. Op het moment dat een gemeente informatie 'op gaat halen' komt het eigenaarschap van het probleem en de oplossing bij de gemeente te liggen.

Hanteer een open onderzoekshouding waarbij er open gestaan wordt om verrast te worden. Stel daarbij eigen handelen continue ter discussie zodat scherp gehouden wordt dat het onderzoek niet afglijdt richting oplossingsgericht onderzoek doen. Zorg er ook voor dat je je netwerk op orde hebt, zodat bewoners en professionals je blijven vinden en voeden met informatie waardoor je samen het beeld scherp houdt.

Ga op zoek naar kwaliteiten en talenten van bewoners in de wijk in plaats van zoeken naar knelpunten en problemen. Ieder mens heeft namelijk iets te bieden, wat een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van de wijk.

Door het consequent toepassen van bovenstaande elementen moet het mogelijk worden om inzicht te krijgen in de aanwezige eigen kracht in aandachtswijken. Vervolgens kan dat inzicht als basis worden genomen voor het handelen van een gemeente.

9.2 Aanbevelingen

Op basis van de conclusies in de voorafgaande paragraaf worden in deze paragraaf aanbevelingen gedaan aan gemeenten hoe onderzoek naar aanwezige eigen kracht in aandachtswijken het beste vormgegeven kan worden.

Over de organisatie

1. Maak contact en ga een echte relatie aan

Stel als gemeente 'issue independent' ambtenaren aan die het contact gaan maken met een wijk en daarmee een vertrouwenswekkende en gelijkwaardige relatie op kunnen bouwen namens de gemeente.

2. Richt de ambtelijke en politieke organisatie in zodat er tijd, ruimte en rugdekking ontstaat om het anders te doen.

De in dit rapport beschreven nieuwe manier van onderzoek doen is wezenlijk anders dan hoe voorheen onderzoek werd gedaan. Voorheen werden knelpunten in kaart gebracht en daar werd een plan van aanpak voor opgesteld met SMART geformuleerde doelen. Voor de politiek en de ambtelijke organisatie was de voortgang van het bereiken van die doelen dus goed te monitoren.

De nieuwe aanpak waarbij eerst veel tijd geïnvesteerd moet worden in relatieopbouw en wederzijds vertrouwen is een organische aanpak die niet SMART te formuleren is. In de eerste periode van het onderzoek zal er dan ook weinig resultaat zijn en misschien zelfs wel gemopper vanuit de wijk doordat de gemeente niet zoveel intervenueert als dat bewoners gewend zijn of graag zouden willen. Daar moet je als onderzoeker dus tegen kunnen en rugdekking en ruimte vanuit de ambtelijke organisatie en politiek voor hebben.

3. Benut het netwerk

Vaak zijn er in wijken al tal van professionals actief. Bijvoorbeeld van woningcorporaties, sociale teams, welzijnswerkers en politie. Besef dat je als gemeente niet het volledige onderzoek alleen hoeft te doen. Benut ook professionals die al dagelijks in de wijk aanwezig zijn en daardoor veel kennis van de wijk hebben. Door als gemeente je netwerk in de wijk op orde te hebben zorg je er ook voor dat professionals (en bewoners) je weten te vinden en blijven voeden met informatie.

4. Deel successen!

Het is belangrijk om als gemeente het beheersen en sturen 'los te laten'. Loslaten wordt echter pas makkelijk als er vertrouwen is dat dat tot goede resultaten leidt. Het delen van verhalen waarin 'loslaten' tot successen heeft geleid is daarom essentieel voor andere ambtenaren om ook vertrouwen te krijgen en daardoor los te kunnen laten.

Over de onderzoekers

5. Houding en gedrag van onderzoekers

Het op zoek gaan naar aanwezige eigen kracht in een wijk in plaats van op zoek te gaan naar knelpunten en tekortkomingen is een aanzienlijk verschil. Ook zijn gemeenten bijvoorbeeld niet gewend om te denken in 'eigenaarschap' en 'bewonersnetwerken'.

Doordat de nieuwe manier van onderzoeken dus wezenlijk anders is dan hoe voorheen onderzoek werd gedaan, zal dit niet van de één op de andere dag 'eigen zijn' van ambtenaren. Dit vraagt dus om training en het continue ter discussie durven stellen van eigen en elkaars gedachtes en handelen. Ook moet je als ambtenaar ergens anders van leren genieten. Waar je vroeger trots kon zijn op je eigen interventies en projecten in de wijk, moet je nu moeten leren waarderen en genieten van bewoners die samen iets voor elkaar krijgen in de wijk. Maar het belangrijkste is, om te gaan doen! Durf om het anders te gaan doen en daarbij te leren van je fouten.

Over de manier van onderzoeken

6. Sta open voor alle soorten mensen

Omdat gemeenten voorheen vooral contact hadden met bewonersgroepen tijdens vergaderingen werden daarmee vooral de 'usual suspects' bereikt. Terwijl er veel meer mensen zijn die iets bij te dragen hebben aan een wijk, maar niet goed zijn of geen zin hebben in vergaderen. Sta daarom als gemeente ook open voor mensen die wel iets bij te dragen hebben maar dat niet willen doen via vergadergroepen. Deze mensen bereik je door mensen op te zoeken in hun eigen omgeving waar ze wonen en leven in plaats van ze uit te nodigen in je eigen omgeving (vergaderingen).

7. Doe klein onderzoek

Doe onderzoek op een schaal waarbij je als gemeente ook in staat bent om iets met de resultaten te doen.

8. Sta open om verrast te worden!

Door op de nieuwe manier te gaan kijken en onderzoek te doen in een aandachtswijk wordt je verrast door de hoeveelheid kwaliteiten en talenten die mensen hebben in een aandachtswijk.

9.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Omdat dit onderzoek slechts een eerste stap is om op basis van de aanwezige eigen kracht wijkontwikkeling mogelijk te maken is vervolgonderzoek naar drie vragen wenselijk.

1. Onderzoek naar het anders inrichten van ambtelijke organisatie en politiek

Het anders inrichten van een ambtelijke organisatie en het meekrijgen van de politiek is een belangrijke voorwaarde om fundamenteel anders onderzoek te doen en anders te kunnen werken in (aandachts)wijken. Daarom wordt de aanbeveling gedaan om vervolgonderzoek te doen naar hoe ambtelijke organisaties anders ingericht kunnen worden en hoe er draagvlak en ruimte vanuit de politiek kan worden verkregen.

2. Onderzoek naar hoe gemeenten op basis van het inzicht in de aanwezige eigen kracht de leefbaarheid kunnen aanjagen.

In dit onderzoek hebben gemeenten handvatten gekregen en zijn voorbeelden gegeven hoe onderzoek gedaan kan worden naar aanwezige eigen kracht in aandachtswijken. Het verkregen inzicht door een onderzoek naar aanwezige eigen kracht vormt de basis voor gemeenten om overheidsparticipatie toe kunnen te passen in aandachtswijken. Vervolgens is het voor gemeenten dus ook interessant hoe ze vanuit die 'basis' aan de slag kunnen om de leefbaarheid te verbeteren. Vervolgonderzoek om die vraag te beantwoorden is dus wenselijk.

3. Onderzoek naar de effecten van het toepassen van de in dit rapport voorstelde manier van onderzoek door het uitvoeren van een aantal wijkonderzoeken door gemeenten in aandachtswijken.

Omdat de aanleiding voor dit onderzoek was dat er vernieuwende manieren van onderzoek nodig waren, zijn er niet tal van voorbeelden waar gemeenten onderzoek doen naar eigen kracht in aandachtswijken. Daarom was het slechts mogelijk om maar één casus te vinden waarbij het een gemeente was die op een vernieuwende manier onderzoek heeft gedaan in een aandachtswijk. Bij de andere twee onderzoekscasussen waren het in één geval onafhankelijk onderzoekers die onderzoek deden in een 'gewone' wijk en in het andere geval waren het bewoners die onderzoek deden in hun eigen (aandacht)swijk. Om de in de conclusie voorgestelde manier van onderzoeken goed te kunnen testen op zijn waarde zou het goed zijn om de manier toe te laten passen door een aantal gemeenten in verschillende aandachtswijken en de resultaten daarvan de onderzoeken. Op die manier kan de conclusie van dit rapport meer waarde krijgen en/of verfijnd worden.

10. Discussie

In dit hoofdstuk wordt nog eens kritisch gekeken naar een aantal zaken die uit dit onderzoeksrapport naar voren zijn gekomen. Allereerst wordt ingegaan op de vraag of de resultaten uit dit onderzoek voldoende praktisch toepasbaar zijn voor gemeenten. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag of de resultaten uit dit onderzoek ook toepasbaar zijn in 'gewone' wijken. Als afsluiter wordt ingegaan op de vraag of het werk van een ambtenaar door deze nieuwe benadering leuker wordt, waarbij ik mijn eigen ervaringen van vier jaar werk vanuit de gemeente in drie Deventer aandachtswijken ook zal inbrengen.

Abstracte resultaten

Bij aanvang van het onderzoek was er de verwachting dat er een concreet stappenplan uit het onderzoek zou komen waarmee gemeenten praktisch aan de slag zouden kunnen. Uiteindelijk zijn er uit het onderzoek meer algemeenheden voortgekomen, zoals maak echt contact en ga een gelijkwaardige en vertrouwenswekkende relatie aan door gesprekken te gaan voeren met bewoners. Maar hoe en met wie dat gesprek dan moet gevoerd is niet volledig duidelijk geworden. Het kan zijn dat ambtenaren vanuit hun comfortzone dat nu dus ook niet uit zichzelf gaan doen. Een aantal concrete beschrijvingen van gesprekken met bewoners en verrassende informatie uit die gesprekken had mogelijk de lezer van dit document kunnen prikkelen om zelf ook zo'n gesprek te willen voeren. Maar ik besef ook dat door te diep in te duiken op casussen het grote verhaal niet voldoende aandacht krijgt waardoor de 'waarom' er anders onderzoek gedaan moet worden niet helder wordt. Aanvullend op dit onderzoek had er daarom een verslag gemaakt kunnen worden van succesverhalen uit de drie casussen die tot stand zijn gekomen door de nieuwe manier van onderzoeken. De lezer had dan zelf de keus kunnen maken om die verhalen te lezen.

Resultaten ook toepasbaar in 'gewone' wijken?

Het onderzoek heeft zich gericht op onderzoeken in aandachtswijken. De vraag is of de resultaten van dit onderzoek ook toepasbaar zijn in 'gewone' wijken. Daardoor zou mogelijk voorkomen kunnen worden dat 'gewone' wijken afglijden naar 'aandachts' wijken.

Omdat de respondenten in het onderzoek aangeven dat bijna iedereen wel wat wil doen voor zijn burens en/of buurt is het aannemelijk dat de resultaten van dit onderzoek ook toepasbaar zijn in 'gewone' wijken. De onderzochte casus in Brabantpark vond al plaats in een gewone wijk. Mogelijk dat de resultaten van dit onderzoek zelfs makkelijker toepasbaar zijn in gewone wijken, doordat in 'gewone' wijken geen urgentie is om te handelen waardoor 'issue independent' onderzoek makkelijker is. Ook is de kans op afglijden richting oplossingsgericht onderzoek minder aanwezig doordat er geen (urgente) problemen zijn die opgelost moeten worden.

Het werk van een ambtenaar wordt anders en leuker

Waar een ambtenaar tot op heden vooral kon genieten van zijn eigen projecten en interventies in een aandachtswijk zal dat door een nieuwe manier van onderzoeken en werken anders zijn. Als de rol van overheidsparticipatie wordt aangenomen wordt er juist aangesloten bij initiatieven van bewoners, waardoor je minder, geen of andere eigen interventies hebt.

In plaats van dat een ambtenaar trots kan zijn op zijn eigen project, zal hij nu moeten kunnen genieten van zijn voor de buitenwereld vaak onzichtbare bijdrage aan het initiatief van bewoners. Inmiddels werk ik zelf vier jaar in de wijk Voorstad Oost en heb ik twee jaar gewerkt in de wijken Keizerslanden en Rivierenwijk in Deventer. Ik heb ervaren dat bewoners heel veel verschillende kwaliteiten hebben en die ook willen inzetten voor elkaar en de buurt. Het meest opvallende vind ik bewoners die zeggen 'ja maar ik ben de enige die wat wil hier in de straat' terwijl de helft van de straat dan hetzelfde zegt. Ik heb dus ervaren dat er veel potentie in wijken en buurten zit, waarbij het

geweldig is om als medewerker van een gemeente daarnaar op zoek te mogen en verrast te worden door al het prachtigs wat aandachtswijken en bewoners daarvan te bieden hebben. Het werk van een ambtenaar kan dus leuker worden. Waar je als ambtenaar voorheen veel klachten kreeg over goed bedoelde maar voor bewoners onbegrijpelijke interventies, zijn bewoners nu trots geworden op hun eigen interventies en hoef je als gemeente alleen maar een beetje te ondersteunen en wordt je uiteindelijk gewaardeerd.

Ga dus doen en laat je verrassen door al het moois wat bewoners van aandachtswijken in zich hebben!

Bibliografie

- Arcon. (sd). *Effectieve eigen kracht methodieken*. Opgehaald van Arcon:
<http://www.arcon.nl/overige/eigen-kracht-methodieken.html#buurtenwijk>
- Beijer, P., De Groot, E., Hoeflak, J., & Platenkamp, V. (2015, mei 5). *Kijken naar het alledaagse vertelt meer dan grote discussies over burgerschap*. Opgeroepen op november 10, 2015, van Sociale Vraagstukken: <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2015/05/05/kijken-naar-het-alledaagse-vertelt-meer-dan-grote-discussies-over-burgerschap/>
- Beuving, J., & De Vries, G. (2014). *Doing Qualitative Research*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Binnenlands Bestuur. (2013, september 17). *Troonrede: Omslag naar participatiesamenleving - Binnenlands bestuur*. Opgeroepen op oktober 13, 2015, van Binnenlands Bestuur: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/troonrede-omslag-naar-participatiesamenleving.9102753.lynkx>
- Blok, M., Wagemakers, A., Van Leeuwe, M., & Scholten, M. (2014). Eigen Kracht-interventies in het Centrum voor Jeugd en Gezin. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 156-162.
- Brink, C. (2013). *Kennisdossier 5: Zelfregie, eigen kracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. De begrippen ontward*. Utrecht: Movisie/AVI.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015, januari 30). *CBS Statline 40 aandachtswijken; stand van zaken, Outcomemonitor Wijkanaanpak, 2005-2013*. Opgeroepen op november 3, 2015, van CBS Statline:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71718NED&D1=24,26,28,330&D2=0-1,4,8,12,16,25,29,32,37,39,41,43,74,81,87-88,90,92,101,105,107,110,117,140,142,146,150,154,159,165,173,179,181,183,190,192,207,212,215,217,222,226&D3=2-6&HDR=G2&STB=T,G1&>
- Factor - E. (sd). *Werkmodel: wijkanalyse*. Opgeroepen op oktober 13, 2015, van <http://www.factor-e.nl/saw/images/stories/Mondriaan/Werkmodellen/Training/Wijkanalyse.pdf>
- Gemeente Deventer. (2009). *Visie Voorstad Oost: Blik op de toekomst*. Deventer: Gemeente Deventer, Eenheid Strategische Ontwikkeling.
- Hofland, M. (2014). *Burgerparticipatie in de openbare ruimte*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hofman, J. (sd). *Zandbakmanagement, de theorie van het doen*. Opgeroepen op oktober 12, 2015, van Rode Wouw: <http://www.rodewouw.nl/pdf/Zandbakmanagement.pdf>

- Hofman, J., & Oelkers, B. (2013, maart). *Het DNA van Overheidsparticipatie*. Opgeroepen op oktober 11, 2015, van Rode Wouw: <http://www.rodewouw.nl/index.php/zelftraining-in-hellendoorn/>
- Hofman, J., & Oelkers, B. (2014, september). *Overheidsparticipatie en olifantenpaadjes - 5 valkuilen bij overheidsparticipatie in de praktijk*. Opgeroepen op oktober 11, 2015, van Plan en Aanpak: <http://www.planenaanpak.nl/acties/in-actie/overheidsparticipatie-en-olifantenpaden>
- Hoorn, M. (2016, januari 28). *Stapje voor stapje naar de Omgevingswet*. Opgehaald van Platform31: <http://www.platform31.nl/nieuws/stapje-voor-stapje-naar-de-omgevingswet>
- Houwelingen, P. van, Boele, A., & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lans, J. van der (2011, juni 10). *ABCD-aanpak: Amerikaans opbouwwerk*. Opgeroepen op april 5, 2016, van Canon Sociaal Werk: <http://www.canonsociaalwerk.eu/int/details.php?cps=26>
- Leeflang, H., Van der Wouden, R., Witsen, P., Bijlsma, M., & Hoekstra, A. (2015, december). *Manifest 2040*. Opgehaald van Wij maken Nederland: <https://wijmakennederland.nl/pdf/Manifest2040.pdf>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2010). *Help een burgerinitiatief*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2011, januari 28). *Brief over wijkenaanpak en Vogelaarheffing*. Opgeroepen op februari 11, 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2011/01/28/brief-over-wijkenaanpak-en-vogelaarheffing>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2015). *De Woningwet 2015 in vogelvlucht*. Opgeroepen op november 12, 2015, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/publicaties/2015/03/17/woningwet-2015-in-vogelvlucht/Woningwet-2015-in+vogelvlucht-def2.pdf>
- Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie. (sd). *Sociale herovering*. Opgeroepen op november 11, 2015, van Grotestedenbeleid de Krachtige stad: http://www.grotestedenbeleid.nl/huidig_beleid/SocialeHerovering/
- Movisie. (2010). *Methodebeschrijving ABCD Databank Effectieve sociale interventies*. Utrecht: Movisie.
- Movisie. (sd). *Maak een wijkanalyse*. Opgeroepen op oktober 8, 2015, van Movisie - Startmotor sociale wijkteams - Visie: <https://www.movisie.nl/startmotor-sociale-wijkteams/visie-maak-een-wijkanalyse-praktijkvoorbeeld.html>
- Oelkers, B. (sd). *'Dag ladder!' - Over overheidsparticipatie en community-development als gemeentelijke missie*. Opgeroepen op oktober 2, 2015, van Plan en Aanpak: <http://www.planenaanpak.nl/publicaties/dag-ladder>

- Oude Vrielink, M. (2015). *Bouwen aan burgerkracht in het sociale domein*. Den Haag: Platform31.
- Platform 31. (sd (a)). *De ontwikkeling van burgerparticipatie tot overheidsparticipatie*. Opgeroepen op oktober 5, 2015, van Platform 31: <http://kennisbank.platform31.nl/pages/28643/De-ontwikkeling-van-burgerparticipatie-tot-overheidsparticipatie.html>
- Platform 31. (sd (b)). *2.1 Historisch overzicht*. Opgeroepen op oktober 8, 2015, van Platform 31 De Wijkengids: <http://www.platform31.nl/wijkengids/2-de-wijkaanpak-door-de-jaren-heen/2-1-historisch-overzicht>
- Platform 31. (sd (c)). *5.5 Interessante partners*. Opgeroepen op oktober 11, 2015, van Platform 31 De Wijkengids: <http://www.platform31.nl/wijkengids/5-hoe-organiseer-je-dat/5-5-interessante-partners>
- ProDemos. (sd). *Waarom participatie?* Opgeroepen op oktober 3, 2015, van ProDemos: <http://www.participatiewijzer.nl/Waarom-participatie>
- Pröpper, I. (2009). *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Rijksoverheid. (2007, april 24). *Wijkenselectie voor de wijkaanpak - indicatoren 40 aandachtswijken*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2007/04/24/wijkenselectie-voor-de-wijkaanpak-indicatoren-40-aandachtswijken>
- Rijksoverheid. (sd). *Aandachtswijken | Leefbaarheid | Rijksoverheid*. Opgeroepen op oktober 5, 2015, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leefbaarheid/inhoud/aandachtswijken>
- Tijhuis, G. (2013). *Visie Voorstad Oost Blik op de toekomst 2014-2017*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Tijhuis, G. (2015). *Ritselmanagement voor dummies*. Deventer.
- Tonkens, E. (2007, juni 10). *Uitnodigende overheid komt eraan*. Opgehaald van Sociale Vraagstukken: <http://www.socialevraagstukken.nl/uitnodigende-overheid-komt-eraan/>
- Tonkens, E., & Verhoeven, I. (2011, oktober 6). *Bewoners in beweging*. Opgehaald van Sociale vraagstukken: <http://www.socialevraagstukken.nl/site/wp-content/uploads/2011/10/Tonkens-en-Verhoeven-Bewonersinitiatieven-proeftuinvoor-partnerschap-tussen-burgers-en-overheid.pdf>
- Velden, J. van der (2010, november 12). *Zelforganisatie in de stedelijke vernieuwing*. Opgehaald van Platform 31: <http://kennisbank.platform31.nl/pages/27087/Opinie/Zelforganisatie-in-destedelijke-vernieuwing-.html>
- Veldheer, V. (2009). Evaluatieonderzoek naar gedecentraliseerd sociaal en cultureel beleid. *Decentralisatie en de bestuurskracht van de gemeente* (pp. 9-17). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Vlaanderen, A. (2013, maart 14). *Zeven kenmerken van overheidsparticipatie*. Opgehaald van Overheidsparticipatie: <https://overheidsparticipatie.wordpress.com/2013/03/14/zeven-kenmerken-van-overheidsparticipatie/>
- Vliet, K. van, & Nederland, T. (2010, oktober). *Workingpaper 8810*. Opgehaald van Verwey-Jonker: http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/Workingpaper_8810.pdf
- Welling, B., Feijen, H., & van Engelen, J. (2005). *Wijkontwikkeling op eigen kracht*. Den Haag: LSA. Opgehaald van <http://www.lsabewoners.nl/wijkontwikkeling-op-eigen-kracht/>
- Xanten, H. van (sd). *Wijkanalyse hoe doe je dat*. Opgeroepen op oktober 13, 2015, van Sociaalwerkindewijk: <http://www.sociaalwerkindewijk.nl/sites/default/files/Leaflet%20-%20Wijkanalyse%20hoe%20doe%20je%20dat.pdf>
- Zorgbelang Zuid-Holland. (sd). *Eigen kracht, eigen regie en zelfredzaamheid Aandachtspunten*. Opgehaald van Zorgbelang Zuid-Holland: http://zorgbelang-zuidholland.nl/uploads/editor/Eigen_kracht_-_web.pdf
- Zuithof, M. (2015, september). Eigen kracht en zelfregie lijken verder weg dan ooit. *Wmo Magazine*, pp. 25-27.

Bijlagen